

CHAKOTEN

DANSK MILITÆRHISTORISK SELSKAB

INDHOLD I DETTE NR.

Side 1
Siden sidst - julemødet
af Axel Willumsen

Side 2
Soldatens røde næse
af Lars Lindeboe

Side 4
referat af anvisningssalg
af M.C. Friis

Side 4
Krigsspillet Dybbøl 1848
af O. Thureholm

Side 5
Siden sidst
Steffen Boel om Østrig i
efteråret 1813

Side 6
Biblioteksudstillinger

Side 6
Week-endkrigsspillet
Bautzen april 1945
af P. Finsted

Side 7
En hær drog forbi
af Henrik Schou

Side 18
Hätfigurer
af Jens Kristian Boll

Side 19
Westphalske spillemands-
uniformer 1808-10
efter H. Knötel d. J.

Side 26
Bog anmeldelse af
Tschechoslowakische Lan-
desbefestigung
af Thorsten Lindhe

Side 27
Nye bøger om arvefjenden
af T. Snorrason

Side 28
Kommende møder

**VOR NÆSTE LEGETØJSAUKTION
AFHOLDES
OKTOBER MÅNED 2001**

BOYE'S AUKTIONER

VESTERBROGADE 196
1800 FREDERIKSBERG C
TELEFON 3121-2526

JERNBANEPLADSEN 3
2800 LYNGBY
TELEFON 4587-4555
TELEFAX 4587-4637

ALGADE 64
4000 ROSKILDE
TELEFON 4632-4555

PETER ROSE PUBLIC RELATION:
SURREY GU9 8JH ENGLAND
TEL. (1252) 715054
FAX. (1252) 715319

Chakoten

udkommer 4 gange årligt og udgives af Dansk Militærhistorisk Selskab

Udgivet med støtte fra
Prins Joachims og Prinsesse
Alexandras Fond
J.C. Hempel's Fond
Helen & Ejnar Bjørnows Fond

Abonnement tegnes ved indmeldelse i Selskabet. Girokonto 655 4873
Kontingent for 2001kr. 250
Fra udlandet kr. 300

Selskabets Protektor

Hans Kongelige Højhed
Prins Joachim

Selskabets Præsident

Hans Chr. Wolter
Violvej 36, 3500 Værlose
Tlf. 4448 4342
E-mail wol @ post9.tele.dk

Redaktør
Bestyrelsen

Kasserer
P. Steen Jacobsen
Slotsgade 30, 3400 Hillerød
Tlf. 4826 4215

Anvisningssalg, udvekslingsblade og hjemmeside
Ole Thureholm
Solbærvangen 40, 2665 Smørum
Tlf. 4466 1444

Annoncer
Johan F. Hansen
Elverdamsvej 66 Vintre Møller
4060 Kirke Såbye
Tlf. 4649 1303

Selskabets hjemmeside
www.chakoten.dk

Tidsfrister for artikler
Udgivelse *Deadline*
Marts 1. februar
Juni 1. maj
September 1. august
December 1. november

Adresseændringer, leverancesvigt
Se bagsiden
Tryk: PE Offset og Reklame
Tømrervej 9 6800 Varde
CHAKOTEN 2001
ISSN 0901-4799

Siden sidst

Julemødet den 2. december 2000

Årets sidste møde i de hyggelige og velegnede lokaler i Nordre Magasin i Kastellet blev en stor succes. Det er rigtig mange år siden, at hele 10 børn har deltaget i løjerne - og at så mange damer har deltaget.

Og det blev en rigtig julefest i Selskabet - den aften, hvor det er naturligt at tage sin familie med, hvor de så kan få et indtryk af, hvad der foregår i det ellers så mandsdominerede Selskab. Et af børnene, der ved tidligere julemøder har gået og i stilhed kedet sig gudsjammerligt, sagde: "Det har aldrig været så godt før!"

Et smukt pyntet juletræ bød velkommen, og traktementet stod på smørrebrød, rødvin, øl, kaffe, the og kager, og så oveni købet godteposer til børnene. Joh! Logistikken var skam i orden. Der blev sunget en veldigtet julesang, og der blev hygget ved bordene. Men det vigtigste for mange var dog julekonkurrencen, og det var positivt at se den brede deltagelse i den årlige julekonkurrence. I år var der Chakotens egen rødvin som 3. præmie, Lars Lindebergs nye og gode bog om Treårskrigen 1848-1850 "I Lære som Landsoldat" som 2. præmie (se anmeldelsen i Chakoten nr. 4/2000), og så det store tinkrus som den traditionelle 1. præmie. I de 5 kategorier fordelte præmierne sig således:

Enkeltfigurer op til 65 mm

1. John Sjøberg, *Holbergs kastajne*.
2. Claus Anderson, *Norman Knight*.
3. John Sjøberg, *Flora*, soldat 1864 med sin hund.

Enkeltfigurer over 65 mm

1. Hans Chr. Wolter, *La Garde Imperiale, 1812*.
2. Svend Nielsen, *Græsk Hoplit, 350, f.k.*.
3. Svend Nielsen, *Tutmoses III*.

Figurgrupper, vignetter, panoramaer og dioramaer

1. Christian Lygum, *Diligence overfalder*.
2. Svend Nielsen, *"Det sidste møde"*, Napoleons afsked med Marie Louise.
3. John Sjøberg, *"Es kommt der Doktor"*, WWII.

Krigsspilfigurer

1. Jørgen Larsen, *Fredrik d. 7 omgivet af sine generaler*.
2. Jens Erik Hansen, *Fanevagter fra Rhinforbundet, 1808*.
3. Steen P. Jacobsen, *Border Tower* Skotland/England.

Kastellet i København

1. Svend Nielsen, *"Dagen derpå"*, Livjæger med trofæ.
2. John Sjøberg, *Frokost ved Prinsens bastion*.
3. John Sjøberg, *Norske Livregiment*.

Der skal lyde en meget stor tak til juleud-valget, som havde tænkt det hele fint igennem, og som sørgede for, at julemødet blev så vellykket.

*La Garde Impériale,
3e Régiment de
Grenadiers à Pied,
Caporal en grande tenue 1812.*

Forsidebilledet viser *Kongelig Grenader til Hest 1808*, akvarel af J.J. Gemaert, som er gengivet efter den nyudkomne bog af Dr. F.G. de Wilde, *De uniformen van het Nederlandse leger ten tijde van de Bataafse Republiek en het Koninkrijk Holland 1795-1810*, samengesteld, uitgebreid en verzorged door Jacques Bartels, Jos Fontaine en Louis Ph. Sloos. De Batafaasche Leeuw, Amsterdam 1999. 240 sider forsynet med 125 farvebilleder og en del sort-hvide. DM 112,- .

Det er en bog, der er alle pengene værd for dem, der holder af Napoleontidens uniformer. Her drejer det sig om Holland i perioden 1795-1810, altså Den Bataviske Republik og siden kongedømmet Holland under Louis Napoleon. Op til sin død arbejdede de Wilde på værket, som siden blev færdigredigeret af bl.a. vore to venner Sloos og Fontaine. Resultatet er en meget smuk bog fyldt med farvebilleder til en rimelig pris.

SOLDATENS RØDE NÆSE

af Lars Lindeberg

Heinrich med den røde tud er guide for eleverne, der melder sig til Tøjhusmuseets ny skoletjeneste i Kastellet med emnet "Enevælde og hvervet soldat".

Tyskfødte Heinrich Müller har ladet sig herve som musketer i Det Oldenburgske Regiment, og eleverne følger ham fra reveille til tappenstreg en dag i 1764, da regimentet var indkvarteret i Kastellet.

Soldatens røde næse er en lille pædagogisk genistreg i undervisningsforløbet, som er tilrettelagt af skoletjenestens chef, museumsinspektør Vibeke Enevoldsen og Kastellets informationsmedarbejder Line Marie Lærkholm.

Soldatens hverdag

Den røde næse gør det let for eleverne at identificere Heinrich på den video, som eleverne får vist som optakt til Kastelsbesøget. Videoen viser en "tegneserie" af Chr. Würgler Hansen, som i charmerende og underfundige episoder

skildrer Heinrichs dagligdag i den gamle fæstning.

Vi ser ham søvndrukken vågne op i "våningen", kvarteret i en af Kastellets stokke, hvor soldaterne sover tre i samme seng – og hvor også de gifte soldaters koner og børn bor.

Så følger den grundige pudsning af våbnene, børstningen af uniformerne og den omstændelige pudring af parykkerne, som hører med til soldatens "udrustning".

Kirkepladsen, hvor morgenparaden finder sted, er også stedet, hvor soldater, der har gjort sig skyldige i brud på reglementet, løber spidsrod som straf.

Efter paraden er der enten eksercits, vagtjeneste eller arbejde – om vinteren f.eks. isning for at forhindre voldgraven i at fryse til.

Aftenen tilbringes over et krus øl i marketeriet, indtil tappen bliver slået i.

Med vidoens billeder på nethinden kan eleverne på den efterfølgende tur rundt i Kastellet forestille sig Heinrich og de andre hvervede soldater i de forskellige lokaliteter.

Faneeden

Besøgets højdepunkt er aflæggelsen af faneeden til kongen, et rollespil, der aktiverer alle eleverne.

Enkelte af drengene får farvestrålende uniformer på, et par af pigerne kan trække i flotte kjoler, og så læser de den - let moderniserede - gamle tekst højt, mens regimentets fane sænkes.

Ved præsentationen af projektet i Kastellet, hvor elever fra Den Classenske Legatskole og Nyboder Skole gennemførte rollespillet, kom fanebæreren med en stribe respektløse kommentarer til den gamle, stive ceremoni – til stor morskab for kulturminister Elsebeth Gerner Nielsen og forsvarsminister Jan Trøjborg og de øvrige indbudte gæster.

Ufalmede stofprover

Fanen og dragterne er syet på Tøjhusmuseets tekstilværksted af Annette Maslak og Bente Kristensen efter anvisninger fra museumsinspektør Karsten

En af Chr. Würgler Hansens charmerende tegninger af episoder fra den hvervede soldat Heinrich Müllers dagligdag. Her ses Heinrich melde sig nogenlunde frivilligt til den danske armé.

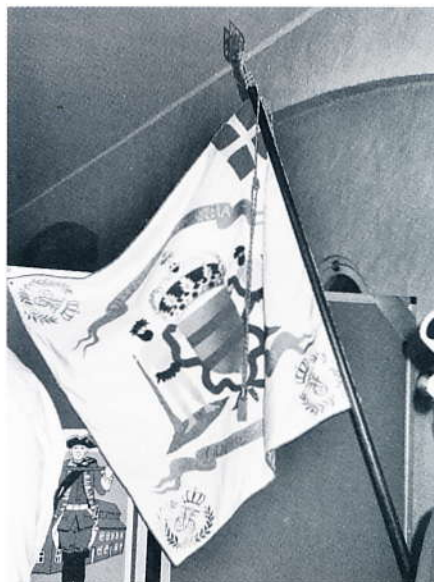

På billederne her ses Tøjhusets Skoletjenestes energiske museumsdirektør Vibeke Enevoldsen samt nogle af replikauniformerne for Oldenborgske Geworbne Infanteriregiment 1764. Sammen med museumsinspektøren ses to officersuniformer, derunder en musketeruniform, regimentstet livfane og endelig en auditordragt, helt i rødt med gule knapper. Regimentsfarverne var rød kjole med hvid kendingsfarve, grøn kamisol og benklæder. Gule hattesnore, boutonnières og knapper. Livfanen hvid med Oldenborgske våben og lyseblå devisebånd med guldkrift.

Museumsinspektør Vibeke Enevoldsen viser to officersuniformer.

Musketeruniform

Regimentets livfane

Auditoruniform

Skjold Petersen, som har gravet dybt i arkiverne for finde relevant kilde-materiale.

Da Tøjhusmuseet ikke har bevaret uniformer fra tiden, måtte han basere sig på samtidige tegninger og uniformsreglementer, men billederne var både falmede og indbyrdes modstridende i farvevalg.

Han var imidlertid så heldig i Rigsarkivet at finde to skrivelser fra en dansk og en tysk klædefabrik netop fra 1764 - med pålmede ufalmede stofprover, der afslørede materialernes virkelige farve og kvalitet!

Chakotens medlemmer havde - som nogle af de første - lejlighed til at se dragterne ved det møde på Tøjhusmuseet i november, da museumsinspektør Vibeke Enevoldsen så levende for-

talte om og belyste via et interessant dias-show et andet af skoletjenestens nyere projekter: *Slaget ved Isted*. (Tøjhuset burde dog have råd til at investere i en vægskærm, så billederne kommer bedre til deres ret! TS). Da fik medlemmerne også udleveret en mere detaljeret beskrivelse af museets rekonstruktion af de oldenborgske regimentsuniformer.

National identitet

Skoler, der melder sig til et besøg i Kastellet, får tilsendt et omfattende baggrundsmateriale, som bl.a. peger på mulighederne for at sætte besøgsoplevelsen i perspektiv, sådan som skolernes historielærere lægger vægt på.

De hvervede soldater, som kom fra mange forskellige lande i Europa, var

et fremmedelement i den danske befolkning - på samme måde som etniske grupper i dag. Og nationalfølelse, som vi kender den, eksisterede ikke dengang. Soldaten tjente kongen - ikke fædrelandet. Det kan inspirere til samtale med eleverne om begrebet national identitet.

Baggrundsmaterialet omfatter også hele fire børnefortællinger fra 1700-tallet, skrevet af informationsmedarbejder Line Marie Lærkholm. De skal ses som supplerende brikker til det tidsbillede af 1700-tallet, eleverne præsenteres for under besøget i Kastellet.

Man kan godt misunde nutidens skolebørn den slags levende og engagerende historieundervisning, som Tøjhusmuseets skoletjeneste i Kastellet byder på!

Anvisningssalg

14.februar 2001

Også til dette anvisningssalg var der et flot fremmøde i Kastellet. Ca. 30 medlemmer havde givet møde for at byde på de 91 numre, og det meget interessante var at se mange medlemmer, som ikke normalt ses ved vore møder. Et enkelt medlem var kommet helt fra Fyn. Måske skulle bestyrelsen overveje nogle flere anvisningssalg. Der er sikkert flere medlemmer, som ligger inde med effekter, der måske ikke længere har den største interesse, og her var så mulighed for at andre kunne få glæde af dem.

Ole Thureholm svingede hammeren på sin kendte måde med mange morsomme bemærkninger, som var med til at sætte stemningen.

Kun ca. 10 numre gik tilbage, uden bud, mens de fleste gik for priser langt over, hvad de var sat til. De tre første numre, Solido pansrede køretøjer, blev et opgør mellem Præsidenten og undertegnede, hvor der måtte betales mere end det dobbelte af den anførte pris, hvilket også gjorde sig gældende for mere end halvdelen af numrene. Nogle bøger var særligt efterspurgt, så der måtte betales op til 10 gange den anførte pris.

Nogle få eksempler: Nr.6, *Indian Cavalry* (Almark) listepriis 25.- gik for 200,-, Nr.13, *Austro-Hungarian Infantry* (Almark) listepriis 25.-, gik for 240,-, Nr.36, *The Great Gamble. Nelson at Copenhagen*, listepriis 50.-, gik for 240,-, Nr.51, *The Indian State Forces*, listepriis 25.-, gik for 340,-, Nr.91, kasse med diverse køretøjer, listepriis 25.-, gik for 175,-.

Efter mødet var der som sædvanligt kammeratligt samvær med smørrebrød, som også blev udsolgt. I det hele taget, endnu et godt møde. Lad os få flere af dem.

MCF.

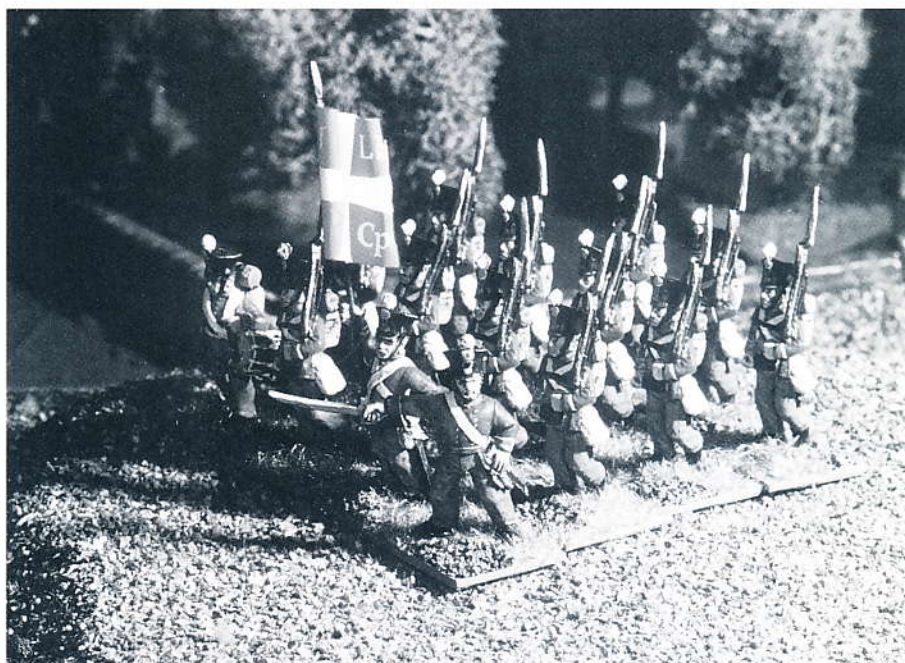
Referat af weekend-krigsspillet

18. - 19. november 2000

Der var 11 deltagere i efterårets krigsspil, som for første gang blev afholdt på Kastellet. Temaet var kampene foran Dybbøl den 5. juni 1848, hvor hannoveranske og brunsvigske styrker forsøgte at trænge frem over Nybøl og Stenderup. Der blev spillet på to borde, og terrænet blev opstillet på rekordtid. Ligeledes foregik deployering og planlægning forbavsende hurtigt, så allerede kl. 11 begyndte selve spillet.

Hannoveranerne en tur i byen.

Dansk infanteri angriber.

Reglerne er forholdsvis enkle, men afspejler alligevel problematikken i perioden. Og selvom det var første gang i adskillige år, at vi spillede et større spil fra Treårskrigen, blev trækene afviklet hurtigt og med få diskussioner.

Ved Nybøl led hannoveranerne indledningsvis nogle tab som følge af ild fra et dansk espingol (forløberen for maskingeværet), men de udviklede hurtigt skyttekæder og drev besætningen tilbage og erobrede espingolen. Den blev ført bort som trofæ mhp. opstilling foran den hannoveranske general Halketts slot. Terrænet med Stenderup skov og Boffelkoppel samt et mellemliggende

højdedrag begunstigede danskernes henholdende kamp, og ved spillets slutning 33 træk senere (svarende til knap 3 timer i virkeligheden) var danskerne kun veget en halv kilometer bagud. En stribe fremragende terningkast på dansk side og nogle tilsvarende elendige terningkast på hannoveransk side medvirkede dog også til dette resultat. Et forsøg på at gå syd om Boffelkoppel med en hannoveransk bataljon (forklædt som insurgenter pga. figurmangel) strandede dels på ild fra kanonbåde i Vemmingbund, dels på 3. Jægerkorps, der efter en sej kamp bag et levende hegn, valgte at sætte ild til dette inden deres betimelige tilbagegang.

Ved Stenderup lykkedes det de tyske styrker at trænge ind i byen og kaste danskerne ud af de huse, de havde forskanset sig i. En dristig deployering af det brunsvigsk batteri, som skød på klods hold af både ven og fjende gjorde hurtigt udslaget. Samtidig gik hovedstyrken syd om byen, men dette tog en del tid pga. terrænets ufremkommelighed. Danskerne tog en del tab, men kunne også her hævde stillingen ved en begrænset tilbagegang på ca. 300 meter. Og det selvom en styrke på 3 kompagnier og 2 eskadroner fra Nybøl en overgang var indsat til støtte for tyskernes angreb. Dog mistede halvbatteriet Bruun en del mandskab, men det kunne alligevel fortsætte kampen. Derimod blev det brunsvigske batteri totalt udsløjet. Men terrænet favoriserer også her danskerne med mange marker og hegn, der kanalisere angriber-

ens fremrykning og begrænser antallet af enheder, som kan kæmpe på samme tid.

Danskerne havde indledningsvis få styrker til rådighed, men blev forstærket i løbet af spillet med først 13. Linie Bataljon og et halv batteri Bruun anført af oberst Rye. Efter 3 kvarters kamp kom 3. Jægerkorps til, og siden batteriet Baggese og et halv batteri espingoler. Og den danske jubel ville ingen ende tage, da Livgarden efter 2° times kamp rykkede frem mod Stenderup. Men her stoppede spillet med hannoveranerne ivrigt spejdende efter general Bonins prøjsiske tropper under fremrykning nord for Stenderup, uden for spillebordet. Tabene var 1200 danskere og 1550 tyskere.

Spillerne havde en god og fornøjelig weekend, og godt et dusin tilskuere ind-

fandt sig i løbet af de to dage, herunder en, der havde læst om spillet på vores hjemmeside. Og Kastellet var en udmærket ramme til et spil af denne størrelse. Og da lokalet bliver aflåst efter brug, er det mere sikkert end Tøjhusmuseet.

Der var enighed om, at vi snart skal spille igen. Reglerne skal måske tilrettes på enkelte punkter i lyset af de nuværende spilleres opfattelse af perioden. Den har ændret sig noget siden regelsættet blev lavet for 25 år siden. Så der er mange, der er blevet motiveret både til at spille og male figurer samt deltage i regelrevisionen.

Skulle nogen af Selskabets medlemmer have lyst til at vende faciliteterne til egne krigsspil, så ret henvendelse til O. Thureholm, der så vil forsøge at arrangere lokalerne på de ønskede dage.

OT

Ostrigske dragoner 1813.

Siden sidst

Onsdag den 7. marts fortalte Steffen Boel Jorgensen om den østrigske hær i efteråret 1813. Det fremgik klart, at den gængse opfattelse af den østrigske hær ikke holder vand, men at østrigernes indsats var afgørende for at få fjernet Napoleon 1813-14.

Nederlaget 1809 medførte godt nok, at Østrig forpligtigedes til kun at opretholde en begrænset hærstyrke, men som

Tyskland efter 1. verdenskrig, sørgede man på tilsvarende vis for at opretholde de nødvendige kadre af specialister og underofficerer, lige som kavaleriet blev bevaret i fuld styrke, således at når tiden kom, kunne man hurtigt bringe hæren op på fuld styrke. Da landet blev tvunget til at stille et korps til Napoleons felttog mod Rusland sørgede man behændigt for fortrinsvis at stille med enheder af tvivlsom karakter. Men udrustning, specielt artilleri,

var et problem, da Østrigs pengekasse var tom.

Ledelsesproblemer var der også på grund af kejser Franz modvilje mod at give indflydelse til sin broder Carl, vel nok den general i Europa, der bedst kunne måle sig med Napoleon i feltherregeni. Kejseren frygtede broderens popularitet efter 1809 og holdt ham derfor uden for indflydelse i alle militære anliggender. Ledelsen tilfaldt i stedet Schwarzenberg, hvis evner og

betydning af eftertiden synes underkendt. Dette skyldes antageligvis, at de værker, som fortrinsvis eftertidens engelsktalende skribenter benytter sig af, er forfattet af preussiske forfattere omkring 1900. Disse fokuserer naturligt på Preussens indsats under Blücher, men lige så meget betyder også deres samtidige opfattelse af Østrig som et da forbenet og reaktionært styre - og dette indgår så mere eller mindre ubevidst i værkerne. Med andre ord at historikere, som altid, beskriver historien ud med subjektive øjne og fordomme.

Bernadotte tillægges normalt doktrinen om kun at indlade sig i slag mod franske styrker, hvor Napoleon ikke førte kommando og trække sig tilbage, hvor Napoleon var. Men ophavsmanden var i realiteten Schwarzenberg, som allerede i 1812 formulerede denne maxime.

Østrigerne beskrives oftest som elendigt udrustede - også det kunne Boel Jørgensen tilbagevise med tal, der viste, at netop de østrigske styrker blandt de allierede var de, som havde de færreste tab som følge af sygdom og almindelig nedslidning. Ligeledes var østrigenes kampindsats "second to none", specielt grenaderenhedernes.

Der har været tvivl om østrigernes indsats ved Leipzig 1813, men også her forstod man, at kritikken var ganske ubeføjet, idet det snarere var den russiske zar, som kløkkede i det - lige som ved Dresden.

Foredraget var en nøgtern gennemgang og viste klart, hvorledes man skal være varsom med at tage mange af historiens legender for sande, især skal man være opmærksom på senere historikers baggrund og disses samtidsopfattelse.

Et godt foredrag, som man må håbe Boel Jørgensen tager sig tid til at nedfælde, så noget af indholdet kan bringes mere udførligt i Chakoten.

Det var også rart at se, at mange havde medtaget relevante effekter. Der var således bl.a. gode og smukt bemalede figurer, uniformsplancher, originale eksercerreglementer og uniformsforskrifter.

TS

Udstillingsaktiviteter

I perioden 15. til 27. februar afholdt S. Nielsen og J. Sjöberg på Hedehusenes Bibliotek udstilling under navnet *Modelfigurer fra militærhistorien*. Biblioteket hjalp aktivt til og fremstillede en nydelig plakat samt en tilhørende tekst. Udstillingen annonceredes på nettet og i lokalavisen, hvor man finder et fornemt foto-

grafi af en fransk stab under rådslagning udført af S. Nielsen.

De to initiativrige iværksættere fortsatte deres gode initiativ på Roskilde Bibliotek i dagene 19. marts til 2. april med en lidt større udstilling, hvor bl.a. blev vist et lille diorama af særlig lokalhistorisk interesse, nemlig Roskilde Borgervæbning ved det lokale vagthus ca 1820 af J. Sjöberg. O. Thureholm bistod med en række smukt bemalede krigsspilsfigurer.

Axel Willumsen arrangerede udstilling på et af Bryggens fire biblioteker - lignende udstillinger på de øvrige tre følger. For den første udstilling er temaet bl.a. skikkelser fra filmen, hvilket fra nogle herlige figurer med Gøg og Gokke som fremmedleginærer over Robin Hood og Prins Valiant. Den anden halvdel viste et bredt udsnit af figurer i alle størrelser samt

et par dioramaer fra historiens slagmarker.

Udstillingerne var alle velbesøgte og bibliotekerne har udtrykt stor tilfredshed med arrangementerne.

Skulle andre af Chakotens medlemmer ønske at afholde udstilling på det lokale bibliotek eller høre om interesse for en sådan lille udstilling på det lokale bibliotek, men ikke selv magter helt alene at stå for en sådant arrangement, så kan de henvende sig til Axel Willumsen (tlf. 3254 0177 eller e-mail: aksel@corfitz.com). Han vil så være behjælpelig med råd og dåd samt fornødent udstillingsmateriale og figurer. Chakoten vil meget gerne være behjælpelig ved sådanne arrangementer, idet sådanne dels giver mulighed for at udstille samlernes små skatte og samtidig måske kan føre til at flere tager hobbyen op.

Chakotens week-end krigsspil 19. - 20. maj 2001

Kampene om Bautzen, april 1945

af P. Finsted

Indledning

I Chakotens forårskrigsspil 2000 var temaet hentet fra det russiske angreb mod Berlin i april 1945 og vi oplevede enheder fra 1. Hviderussiske Front angribe de tyske stillinger ved Seelow-højdedragene.

Temaet for dette års spil er også hentet fra Berlin operationerne, nærmere betegnet fra kampene om byen Bautzen, som ligger cirka 50 kilometer nordøst for Dresden. Spillet afvikles i weekenden 19. og 20. maj 2001 i Tøjhusmuseets foredragssal. Spillet gennemføres - forhåbentlig - over tre borde principielt som tre individuelle spil, inden for samme ramme.

Historisk baggrund

1. Ukrainske Front førte det sydligste af de tre angreb mod Berlin, og som en del af disse operationer, indledte enheder af 2. Polske Armé og 52. Armé den 16. april 1945 deres angreb i retning mod Dresden. Det lykkedes at gennembryde de tyske linier - i en smal kile - vest for floden Neisse og trænge frem mod byen Bautzen.

Tyske enheder af Folkestormen og forskellige alarmerenheder forsvarede hårdnakket Bautzen, der var erklæret som "fæstning" og kampene bølgede frem og tilbage over de næste dage. I mellemtiden søgte tyske enheder af 4. Panser Armé, som stod nord og syd for angrebsrummet, at afskære de russiske enheder, hvilket lykkedes den 22. april 1945.

Herefter måtte de russiske enheder kæmpe for livet såvel i selve Bautzen som øst for byen. Under store tab trak russerne sig tilbage mod egne linier.

Tyskerne var dog ikke i stand til at følge angrebet op, idet enhederne fra blandt andet 4. Panserarme blev flyttet til andre afsnit af fronten....

Kilde

Spurensuche Band 5 - Die Kämpfe um Bautzen und Weissenberg im April 1945, af Eberhard Berndt, Podzun-Pallas Verlag, 1999. ISBN 3-7909-0679-4. Forhandles hos Nyboder Boghandel.

Udgangssituation

Enheder af 2. Polske Armé og 52. Armé har gennembrudt de tyske linier vest for floden Neisse og rykker nu frem i retning sydvest mod Dresden.

Tyske enheder holder stillinger om Bautzen samt nord og syd for det russiske gennembrud.

Russiske opgaver

Erobre byen Bautzen som støttepunkt for det videre angreb mod Dresden.

Forhindre at forbindelseslinierne bagud bliver afbrudt.

Udvide angrebsrummet mod nord og syd.

Russiske enheder

25. Regiment/9. Polske Infanteridivision.
26. Brigade/7. Garde Mekaniserede Korps.
857. Regiment/294. Infanteridivision.
Reserver.

Tyske opgaver

Forhindre erobringen af Bautzen.
Afskære forbindelserne til det russiske bagland.
Nedkæmpe de således indesluttede enheder.

Tyske enheder

Kampgruppe/1. Faldskærmspanserdivision "Herman Göring".
Kampgruppe/Lokalforsvars- og alarm-enheder.
Kampgruppe/20. Panserdivision.
Reserver.

Praktiske oplysninger

Spillet afvikles på Kastellet
Lørdag den 19. maj 2001 er mødetiden er klokken 09.30 og der spilles til klokken 16.00.

Søndag den 20. maj 2001 er mødetiden klokken 09.00, og der spilles til klokken 15.00; herefter oprydning med forventet afslutning klokken 16.00.

Pris for deltagelse er kr. 20,00, som betales lørdag.

Øl og sodavand kan købes på stedet; kaffe/te og småkager er gratis.

Der vil være mulighed for at deltage i fælles forplejning.

Tilskuere er meget velkomne. Måske du så får lyst til at deltage i vort næste større krigsspil, som foregår på Napoleonstiden!

OBS

Efter at have læst det uddelte lille "flyveblad" om det kommende krigsspil "Bautzen", tror jeg, at det ville sikkert interessere mange læsere af Chakoten, om Per Finsted efter spillet kunne skrive en artikel om selve kampene. Hvor en forholdsvis underlegen tysk forsvarsstyrke kunne presse russerne tilbage og holde skansen overfor en væsentlig større og mere slagkraftig fjende. Specielt ville det være interessant at læse om, hvorledes den materielle situation var, og hvor god en indsats dedeltagende Volkssturm sammenskrabede enheder leverede.

MCF

EN HÆR DROG FORBI

Krigen 1864 og dens indvirkning på egnen omkring Bov.

af Henrik Schou.

Indledning.

Inspirationen til artiklen fik jeg en kold vinterdag i begyndelsen af februar, nærmere betegnet søndag den 7. februar 1999, hvor jeg, efter en travetur i Kollund skov, satte mig med en gammel regimentshistorie, der detaljeret beskrev den danske hær tilbagetog fra Dannevirke i 1864 blandt andet gennem Kollund og andre dele af egnen omkring Bov, hvis trafikale betydning som knudepunkt også dengang medførte en idelig gennemmarch af såvel danske som tyske og østrigske styrker.

Pludselig gik det op for mig, at datoen og ugedagen var den samme – på nær de 135 år, der var forløbet i mellemtiden! og pludselig gik mine tanker på langfart, hvor jeg forestillede mig, hvordan soldaterne havde oplevet det, hvordan beboerne

måtte have iagttaget den forbigående danske hær (og senere den preussisk-østrigske), og hvordan der måtte have set ud dengang i 1864 i Bov, i Smedeby, i Frøsløv, i Kollund, i Hokkerup og mange andre steder.

Da jeg vendte tilbage fra min lille "tankeudflugt" til den varme kaffe, gav jeg mig til at studere emnet nærmere, for jeg havde jo fornemmet det, der lidt populært kaldes "historiens vingesus", og det er vel dybest set det, der gør, at det er spændende at prøve at dykke lidt længere ned i emner, der på en eller anden måde kan sættes i relation til det lokale område og dermed give fantasien lidt frit spil – uanset om der er tale om større dramatiske begivenheder eller mere dagligdags.

Bov sogn og 1864.

Det gik ret snart op for mig, at krigen i 1864 ikke umiddelbart havde sat sig dy-

bere spor eller minder i Bov og omegn i modsætning til Treårskrigen 1848 – 50, hvor Slaget ved Bov jo netop i 1998 blev behørigt markeret i forbindelse med 150-årsdagen.

Rent faktisk er det kun lykkedes mig at finde frem til beskrivelser af tilbagetogget fra Dannevirke, men det er faktisk også spændende læsning, og i alt fald får det mig endnu engang til at tænke på, hvor privilegerede vi er, når vi lever i en del af Europa, hvor tidligere tiders modsætningsforhold ikke længere, som vi lige har set på Balkan, skal løses ved hjælp af våbenmagt.

Min umiddelbare fornemmelse af, at krigen ikke påvirkede Bov Sogn ret meget bestyrkes af en kort passage i Bov Kirkekronike fra omkring århundredeskiftet. Her i oplyser pastor Ronnau ganske lakonisk:

"Krigen 1864 gav vor by mange troppegenemmarcher og indkvarteringer. I

erindringen står særligt den danske armé's jammerlige tilbagetog fra Dannevirke, der var frygtelig besværet af vinterkulde og glatis. Fra vor by faldt, så vidt jeg ved, kun 2 mand, den ene efter at være såret på forpost ved Dybbøl den 21. februar, nemlig en arbejder, ægtemand Johan Jochum Jacobsen. Han blev bragt til et lazaret i København, hvor han døde den 29. marts 1864 – 34 år gammel. Den anden, Johann Matthias Steimle, ligeledes gift, faldt allerede den 3. februar på Busstrup mark ved Jagel, ca. 30 år gammel"

Men måske var det her på sin plads at give en kort fremstilling af de komplicerede årsager, der førte frem den ulykkelige krig i 1864, den sidste regulære krig som Danmark har udkæmpet, og som langt ind i vort århundrede har spillet en rolle for både vor nationale identitet og dansk udenrigspolitik, og så sent som i

Kimen til dette modsætningsforhold blev grundlagt i den tidlige middelalder, hvor Slesvig fra dets traditionelle rolle som grænseværn mod syd i løbet af 1300-tallet langsomt kom under større og større økonomisk og politisk indflydelse fra de magtfulde og rige holstenske grever blandt andet som følge af et finansielt og politisk kaos i Danmark. Først i 1459 med den holstenske grevelægts uddøen kunne den danske konge, Christian I inddrage Slesvig - eller Sønderjylland under den danske krone; men allerede året efter knyttes Slesvig igen og endnu nærmere til Holsten.

I de forløbne århundreder havde den holstenske adel nemlig dels ved godskøb dels ved giftermål erhvervet besiddelser både i Slesvig og Holsten, og disse besiddelser ønskede de at beholde samlede. Ved en overenskomst i Ribe i 1460 tilbød de derfor Christian I. at anerkende ham som

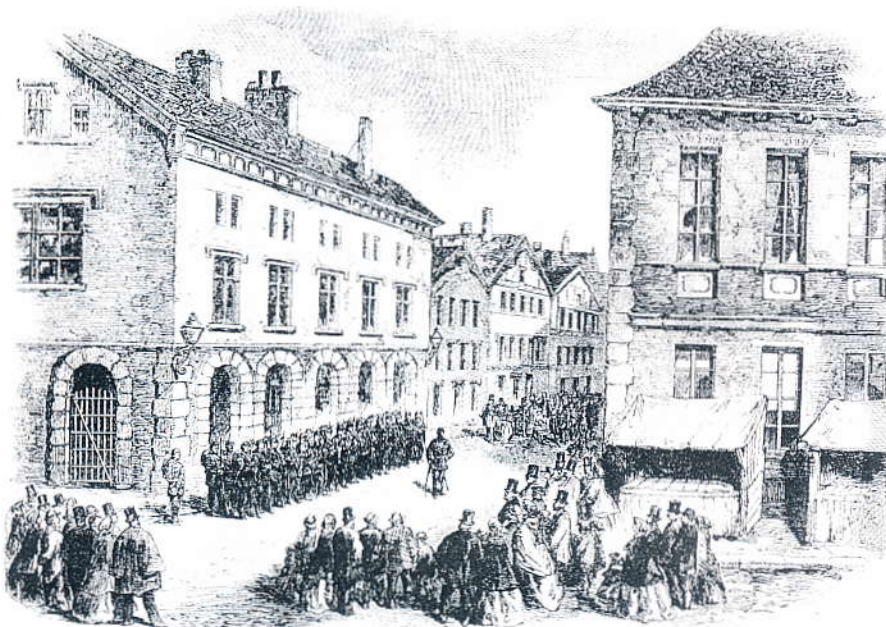
over store dele af Europa, blev hertugdømmernes modsætningsforhold til Danmark – især Holstens – mere og mere åbenbar, både hvad angik sproglige, kulturelle og forfatningsmæssige aspekter.

På den ene side stod slesvig-holsternerne, der under slagråbet "up ewig ungedeelt" krævede Sønderjyllands forening med Holsten og begge hertugdømmers udskillelse fra Danmark, hvis grænse de mente skulle ligge ved Kongeåen. På den anden side stod de national-liberale, som under parolen "Danmark til Ejderen" krævede Danmarks gamle grænseprovincs indlemmet i kongeriget på ny og dermed en adskillelse fra Holsten således, at Danmarks sydgrænse skulle ligge ved Ejderen, som da riget blev til.

Modsætningsforholdet kulminerede i marts 1848, hvor slesvig-holstenske oprørere ved et ublodigt kup besatte fæstningen og arsenalet i Rendsborg med dets store beholdninger af udrustning og våben, der var beregnet til udrustning af det kontingent til den tyske forbundshær, som den danske konge og hertug af Holsten var forpligtet til at stille. Krigen som i realiteten var en borgerkrig, hvor stormagterne især England og Rusland, plejede hver sine interesser, og hvori andre tyske stater direkte deltog i 1848 og 49, sluttede i 1850 med en dansk sejr over den slesvig-holstenske hær. Hertugdømmernes samlede fortsatte tilknytning til Danmark var hermed fastlagt, men modsætningsforholdene var snarere forstærket end fjernet.

De efterfølgende års forhandlinger med deltagelse af stormagterne England, Frankrig, Preussen og Rusland løste ikke disse modsætningsforhold – tværtimod, og selv om der på konferencer i London i 1851 og 52 blev indgået en række aftaler, der indebar, at Slesvig ikke måtte knyttes nærmere til Danmark end Holsten, ja så var det overladt til Danmark selv, hvordan det ville bevare "Helstaten", altså den tredelte helhed af Danmark, Slesvig og Holsten.

Medvirkende til yderligere at komplicere det slesvigske spørgsmål var, at juni-grundloven fra 1849 kun gjaldt i Danmark, mens Frederik 7. fortsat var enevældig hersker i Slesvig og Holsten. Det fortælles, at den engelske premierminister Palmerston var citeret for at sige, at kun tre mennesker havde forstået problematikken: en tysk professor, som var blevet sindssyg; Prins Albert, dronning Victorias prinsgemal og han var død; samt Palmerston selv, og han havde glemt det. I midten af 1850'erne bragte en ny regering med konseilspræsident C.C. Hall i

Danske tropper opstillede uden for hovedvægten i Altona for afmarchen.

foråret 1999 har været bragte på tale i forbindelse med debatten om danske soldaters deltagelse i konflikten i Kosovo.

Baggrunden for krigen i 1864.

Krigen i 1864 kaldes også den 2. Slesvigske Krig, fordi den på en lang række punkter var en fortsættelse af Treårs-krigen 1848 – 50, der var det dramatiske klimaks på et langvarigt modsætningsforhold mellem det gamle danske kongedømme og befolkningen i hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg om disses tilhørsforhold til Danmark.

herre over både Slesvig og Holsten mod, at han ville styre dem "ewich tosamende ungedeelt" – for evigt forenede med hinanden.

I de følgende århundreder blev den tyske indflydelse mærkbar blandt andet med tysk kirkesprog i Sydslesvig og en kraftig tysk indflydelse i byernes styre, og selv om den danske regering søgte at fastholde riget som en overnational enhed, blev den danske provins mere og mere skubbet mod det mere tysk orienterede Holsten.

I den første halvdel af 1800-tallet, hvor de nationalliberale tanker og ideer omkring frie forfatninger spirede og udfoldede sig

Preusserne rykker frem i den høje sne. Tysk litografi af Arnold. Kongelige Bibliotek.

spidsen på ny de nationalliberale ideer om Danmarks forening med Slesvig på banen.

Ved en kundgørelse af 30. marts 1863 forsøgte man fra dansk side at udvirke større frigørelse fra Danmark for så vidt angik Holsten og Lauenborg. Preussen og Østrig protesterede, da de opfattede det som begyndelsen til en faktisk deling af hertugdømmerne og Slesvigs fastere tilknytning til Danmark, og den tyske forbundsdag vedtog den 1. oktober, at såfremt "martskundgørelsen" om Holsten ikke var trukket tilbage inden 3 uger, ville man foretage eksekution, det vil sige en egentlig besættelse, af Holsten og Lauenborg.

Den danske udenrigspolitik kulminerede den 13. november 1863 med den danske regerings vedtagelse af en ny forfatning, som knyttede Slesvig tættere til Danmark i strid med de aftaler, som var indgået på konferencerne i London. Frederik 7 døde midt under krisen den 15. november 1863 på Glücksborg slot, og hans efterfølger Christian 9, der var tvivlende overfor forslaget, underskrev efter nogen tids nølen "novemberforfatningen", selvom diplomater fra stormagterne havde forsøgt at få ham fra det.

Krigens udbrud.

Preusserne protesterede straks imod den slesvigske forfatning, og selvom den danske regering efter opfordring fra Frank-

rig og England, den 4. december 1864 annullerede "martskundgørelsen" om Holsten, fastholdt den tyske forbundsdag, at besættelsen af Holsten og Lauenborg skulle finde sted, og den 24. december 1863 rykkede sachsiske og hannoveranske tropper ind i Holsten og Lauenborg. Den danske hær trak sig efter en formel protest og i god ro og orden ud af Holsten i løbet af årets sidste uge, hvorefter den indtog en i hast forberedt feltbefæstet stilling langs den gamle danske grænsevold Dannevirke umiddelbart nord for Ejderen. Regeringen håbede med opgivelsen af Holsten at kunne vinde den fornødne tid til en yderligere klargøring af hæren og udbygning af fæstningsværkerne ved Dannevirke.

Midlet til den direkte konfrontation med Danmark var et tysk ultimatum den 16. januar 1864 med krav om, at "novemberforfatningen" blev trukket tilbage inden 48 timer – et krav det i praksis var umuligt at imødekomme indenfor rammerne af en demokratisk beslutningsproces. Den formelle anledning var naturligvis det danske brud på de indgåede aftaler, men den preussiske ministerpræsident Otto von Bismarck havde grebet en kærkommen lejlighed til at indlede en krig mod Danmark, som dels afledte opmærksomheden på indenrigspolitiske problemer, dels gav Preussen mulighed for at få

adgang til Østersøen via den fortrinlige havn i Kiel. Hans sympati for det forenede Slesvig-Holsten som sådan kunne ligge på et lille sted, idet der var "kleinstaaen" nok i det tyske forbund.

Det danske svar var, at det af tekniske årsager ikke kunne lade sig gøre, og at der ville være behov for en 6 ugers frist, men Bismarck lod sig ikke længere standse. Han meddelte den 31. januar 1864 de neutrale stormagter, at Slesvig ville blive besat, og dermed var krigen – uden en formel krigserklæring til den danske regering – en realitet.

Man kan i dag godt spekulere på, hvorfor den danske regering ikke fulgte op på sin udfordrende politik overfor Preussen og de andre tyske lande med en udbygning af forsvaret. I virkeligheden svækkedes den danske hær af besparelser og nedskæringer indtil få måneder før krigen var en realitet, og hæren måtte falde tilbage på en hastig opført 15 km. lang stilling langs Dannevirke. Stillingen var baseret på jordskanser og jordvolde og sikring med vandhindringer på begge fløje, dels Slien og dels ved oversvømmelse af betydelige arealer – en effektiv hindring undtagen netop under en vinterkrig som i 1864, hvor det frøs ned til 20 grader i januar måned.

Allerede efter Treårskrigen havde militære sagkyndige foreslået udbygning af

de to flankestillinger i Fredericia og Dybbøl-Als området, mens Dannevirkestillingen kun skulle være en let feltbefæstning. Dette skete i erkendelse af Treårskrigen erfaringer, der havde vist, at et frontforsvar af Jylland krævede alt for store styrker, mens det danske søherredømme kunne bruges til støtte af flankestillingerne og transport mellem disse.

Til besættelse af stillingen var der behov for ca. 60.000 mand, men der var kun mulighed for at stille omkring 38.000. Også dengang blev der hyppigt flyttet rundt på hærens afdelinger, og mobiliseringen af hæren blev derfor vanskeliggjort ved de foregående års mange omgarniseringer, der medførte, at mandskab og materiel ofte skulle hentes langt væk fra de enkelte garnisoner. Over for den danske hær ved Dannevirke stod en kombineret preussisk og østrigsk hærstyrke på godt 58.000 mand under kommando af den preussiske general Wrangel. Den 31. januar 1864 – samme dag som Bismarcks underretning til stormagterne forelå – sendte Wrangel den danske øverstkommanderende, general de Meza et brev, hvori han meddelte, at han havde ordre til at besætte Slesvig, og om den danske hær i den anledning kunne forventes trukket tilbage.

De Meza svarede at enhver overskridelse af grænsen ville blive mødt med våbenmagt, og dermed var krigen begyndt, idet fjenden få timer senere overskred Ejderen, og de første forpostfægtninger fandt sted allerede den 1. februar 1864. Den 2. februar angreb preusserne de danske stillinger ved Mysunde, men blev med relativt store tab slået tilbage ved en fortræffelig indsats af det danske artilleri, og den 3. februar angreb østrigerne ved bl.a. Over Selk, Jagel og Busstrup, og det var åbenbart her, at Johann Matthias Steimle, ifølge pastor Rønnau, faldt. Østrigerne erobrede ved denne lejlighed en del af terrænet foran Dannevirke, og den danske stilling blev endnu mere udsat end hidtil.

Situationen var kritisk, da en omgåelse af stillingen, som følge af tilfrysning af vandhindringerne var overhængende, og hæren generelt var udmattet, dels som følge af, at den på grund af de mange alarmeringer måtte rykke frem og tilbage, dels at den var uden mulighed for ordentlig forplejning og for størstedelens vedkommende var henvist til udendørs bivouakering i den stærke kulde. Efter en kort inspektion af stillingen blev der om aftenen den 4. februar afholdt et krigsråd, hvor general de Meza på baggrund af en vur-

dering af muligheden for at holde stillingen og mandskabets tilstand besluttede en tilbagegang fra Dannevirkestillingen til Dybbøl.

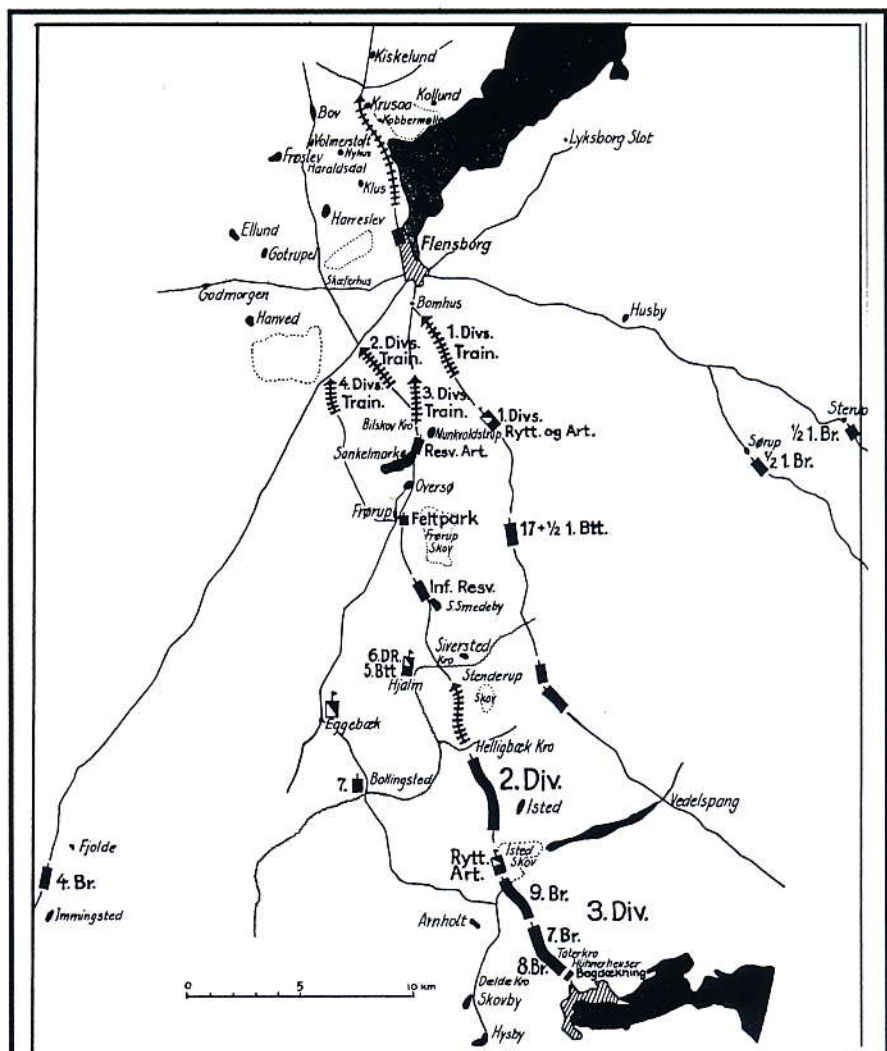
Dannevirke opgives.

Beslutningen sendte en chokbølge gennem både befolkningen og hæren, fordi Dannevirke var det ældgamle grænseværn, og psykologisk spillede det en overordentlig stor rolle i bevidstheden om muligheden for at forsvare Danmark. Af samtiden blev de Meza stærkt kritiseret for denne beslutning, og i slutningen af februar blev han frataget overkommandoen over hæren. Eftertidens dom har været knap så streng, idet de Meza's forholdsordre fra regeringen var, "at hæren ikke på nogen måde måtte bringes i en situation, der kompromitterede den" eller med andre ord, at den mistede forudsætningen for fortsat at kunne fungere som en kampstyrke, der fra flankestil-

linger i Dybbøl og Fredericia kunne true en fjende, der rykkede op gennem Jylland.

Tilbagetrækningen fandt sted natten mellem den 5. og 6. februar i dyb stilhed for at bibringe fjenden indtrykket af, at stillingen fortsat var besat. Det tunge artilleri skulle fornægles og efterlades i skanserne sammen med en stor mængde forsyninger. Vejret var koldt og blæsende med islag og snefog fra nordøst, og der hører vel ikke megen fantasi til at forestille sig, hvordan en så stor styrke med tilhørende vogne og kanoner tvinges til at bevæge sig i et uendeligt langsomt tempo på de smalle og spejlglatte veje.

Da fjenden omsider opdagede at Dannevirke var forladt, optog østrigske husarer straks forfølgelsen, og det kom til flere småkampe med de vigende danske styrker. Ved Sankelmark, en halv snes kilometer syd for Flensborg, kom det den 6. februar til en større kamp, hvor den danske bagtrop blev indviklet i et til tider blodigt

Tilbagegangsvæjene fra Dannevirke mod Flensborg og den danske hærs placering den 6. februar kl. 03.00. De forfølgende østrigere fik første gang føling med de danske tropper ved Helligbæk kl. ca. 10 form. den 6. februar. Derefter fortsatte jagningerne mellem arrieregarden – 8. Brigade – og østrigerne indtil Sankelmark, hvor oberst Max Müller med 7. Brigade overtog opgaven og om eftermiddagen sinkede fjenden tilstrækkeligt til at dække resten af hæren.

Efter Jens Johansen og Johan Nordtoft: Hæren ved Dannevirke. Generalstab, 1938.

Episode fra tilbagetoget fra Dannevirke. Olieskitse af N. Simonsen, Frederiksborg Museet.

håndgemæng med østrigerne, der blev opholdt så meget, at den danske hær fik mulighed for at fuldføre tilbagetoget i relativ god orden. I øvrigt var de fjendtlige styrker lige så udmattede som de danske og deres fremrykning hindredes på samme måde af de sne- og isglatte veje.

Som det fremgår af nedenstående kortskitse fulgte hæren dels chausseen til Flensborg og dels Oksevejen.

Stemningen og chokket i den civile befolkning er vel næppe skildret bedre end i Herman Bangs roman "Tine" hvor Tines far, Bølling - den gamle degn, netop har afleveret telegrammet med beskeden om tilbagetoget:

"De er gået, de er gået, lallede han, mens han søgte at løfte hånden med et brev, han holdt - et telegram, som provsten tog og læste og tabte ned, mens han blev stående, ret op og ned på trappen med stive hænder, overfor alle de andre som var stimlede ud.

Så gik provsten ned, ind i stuen, Sten støttede ham. De vidste det alle nu, men ingen talte. Så løb forpagteren fra Vollerup, skælvende som et løv, hen og slog sine knyttede næver ind mod væggen og hulkede som en gal.

Og man hørte dem på en gang hulke, blege og magtesløse; og postmesteren fra Augustenborg løb frem og tilbage og sagde ivrigt: Men det er umuligt - det er umuligt - hæren - hæren, bestandig

gentagende dette ene ord hæren og demonstrerende med sine krumme fingre."

Tilbagetoget fra Dannevirke.

Også soldaternes oplevelser af tilbagetoget er skildret i en lang række dagbog-snotater og breve, blandt andre har premierløjtnant Detlef Nielsen ved 12. Regiment, der begyndte marchen nordpå kl. 21 om aftenen den 5. februar, skildret det på denne måde (forkortet):

"Der var i dagens løb faldet islag, og vejene var frygteligt glatte, og det gik i sneglegang 5 minutter ad gangen hele natten, så man til sidst gik og halvsov, alt i modløs tavshed, man talte ikke og ingen kommandoord hørtes. Det var som alt i en var dødt, det var kun maskiner, der gik, ikke mennesker. Jeg husker fra den nat den lille løjtnant Hansen fra 6. kompagni, der vandrede af sted i sorte fløjlsmorgensko, desformedelst hans fødder var dårlige.

Det var bleven lyst, da vi nåede Oversø, forfærdelig medtaget. Det hed sig vi skulle have et hvil, men mens vi stod opmarcheret på en tilsneet pløjemark, kom divisionschefen general du Plat og brigadeforskeren oberst Harbou. Jeg lagde mærke til, at regimentschefen, oberst Hein, gjorde nogle forestillinger; og hørte ham anmode om tilladelse til straks at marchere videre, hvilket i betragtning af, at vi hverken havde marketer eller noget i brødposen, var det

eneste fornuftige. General du Plat lovede højt regimentschefen, at når han holdt ud til Bov, skulle han få tag over hovedet.

Så drog vi da videre på samme langsomme søvngængeragtige måde og drejede nord for Bilskov Kro ind på Oksevejen, hvor der herskede den samme forvirring som på hovedlandevejen. Her fik jeg ordre af bataillonschefen, kaptajn Bie, til at slutte bag regimentet og sørge for, at alt kom med. Min kaptajn så jeg aldeles intet til under hele retræten, jeg tror ikke, jeg talte et ord med ham, han gik og sov, fuldstændig åndelig færdig.

Det varede ikke længe, førend denne post blev meget besværlig, fordi folkene ikke kunne mere og begyndte at falde fra. De satte sig ned på grøftkanterne og ville hellere fryse ihjel end gå; men der hjalp jo intet, de måtte med, og der vankede mange knubs af min tykke stok, hvor ondt det end gjorde mig for de stakler. Jeg dannede en hel bagtrop, og den voksede stærkt efterhånden; der var flere underofficerer også, navnlig en underofficer af 2. kompagni, der var Dannebrogsmænd fra Isted, og som måtte drives frem ved hjælp af prygl."

Vi forlader her premierløjtnant Detlef Nielsen og 12. Regiment, men vender tilbage til ham senere.

Et stort problem var de isglatte veje, der gjorde det særligt vanskeligt for artilleriets og kavaleriets heste at stå fast. Normalt ville hestene have været broddet, det

vil beslæet med særlige søm, men dette var kun i et mindre omfang på grund af, at beslagsmedene ved følge heraf klarede dette regiment sig nogenlunde i forhold til andre.

Menig, Chr. Bredsdorff, ved 18. Regiment, brød op fra Dannevirke kl. 20.00 om aftenen 5. Februar, beskriver sin oplevelse tilbagetoget således i et brev til sin moder (forkortet):

"Omtrent op til landsbyen Tolk gik det, men her stødte flere regimenter og et træen til, og efter at have stået en stiv time og frosset på landevejen satte vi os endelig i en slags bevægelse, det vil sige, vi gik omtrent 100 skridt, og så stod vi stille i 5 minutter og frøs og halvsov; efterhånden blev man så ødelagt af søvnighed, at man formelig gik og sov, og man vågnede da hvert øjeblik ved en ubehagelig næsestyver fra formandens tornyster. Endelig – endelig, efter at vi i 13 timer havde stolpret af sted og gledet på den glatte landevej, gryede de ad dag, og efter utallige gange at have spurgt om, hvor langt der var til Flensborg, øjnede vi endelig gennem det tætte snefog Flensborgs møller og kirker, men vi var for ødelagte til at føle nogen som helst glæde derover."

Her forlader vi menig Chr. Bredsdorff og 18. Regiment, som vi vil vende tilbage til og følge sammen med Detlef Nielsen og 12. Regiment. Også mange andre har beskrevet tilbagetoget, og overalt i de samtidige eller senere nedskrevne beretninger synes indtrykket af en utrolig udmattende march i et barskt sne- og isglat landskab, at have fæstnet sig i deltagernes hukommelse:

En løjtnant i 5. Dragonregiment skriver således:

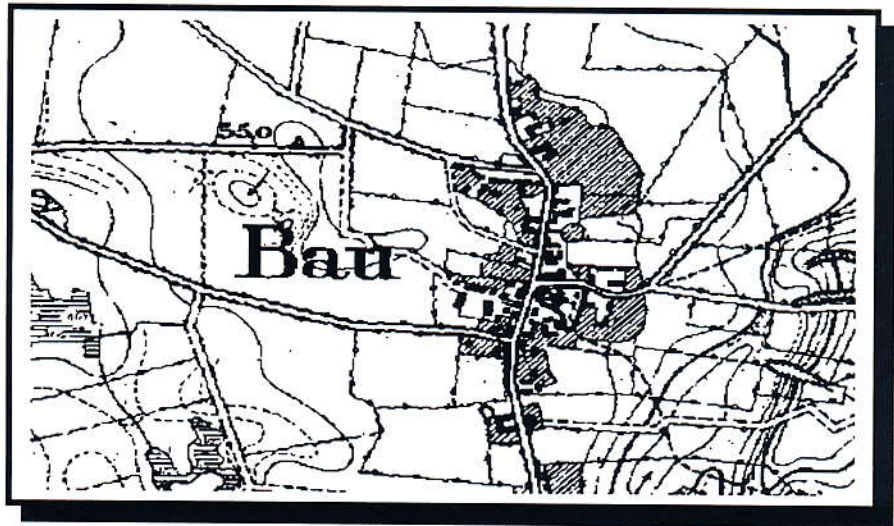
"Der stod folk i vejgrøften i sne til langt op på benene og klædte sig af, thi de mente, at de skulle i seng. Våben og klædningsstykker hængte de det ene efter det andet på knage – hen i vejret."

og en anden løjtnant af 10. Regiment fortæller:

"Foran mig går en mand med en hvid fodbeklædning; han har på grund af ophovnede fødder taget støvlerne af og går nu til Dybbøl på hosesokker eller rettere på bare fødder; thi hvor længe vil vel et par strømper holde på en sådan march."

mens en menig af 7. Regiment opleves beskrives på denne måde:

"Den skarpe blæst hvirvlede sneen i øjnene på os, og tillige blottede den de islagte, spejlglatte veje, hvor både mennesker og dyr havde svært ved at stå fast. Vi blev til sidst så trætte og søvnige, at vi gik som i en døs. Så snart der blev kom-

manderet holdt, kunne vi rende panden mod formandens tornyster eller læne os op ad hverandre for at sove"

Omkring Flensborg og Bov.

Menig Jens Jacobsen af 8. Regiments 5. kompagni fortælling er oven i købet senere foreviget i et meget kendt maleri:

"Lidt nord for Flensborg reddede vort kompagni en feltkanon, som stod i grøften. Premierløjtnant Schiøtt syntes, det var en skam, om tyskerne skulle have den. Nogle artillerister, som kom forbi, kunne ikke tage den med, for seletøjet til deres heste var sprunget. Skal vi så ikke tage den med? foreslog han. Jo, det blev vi let enige om. En flok tog straks fat, og en syg kammerat kom op at køre. Der er malet et billede af den begivenhed, og det passer lige på en prik."

Det maleri, som Jens Jacobsen henlyder til, er Niels Simonsens maleri, der er gengivet på forrige side. Selv om jeg ofte har set maleriet både i virkeligheden men også som illustration, ja så har jeg egentlig aldrig tænkt over hvor motivet egentlig kunne være hentet. For naturligvis er det ikke malet på stedet og skovvejen og broen er formentlig fiktive, men da jeg arbejdede lidt med stoffet til denne artikel, fik jeg igen fornemmelsen af, at det meget vel kunne være netop i omegnen af Bov, at det kunne være foregået. Ved en nøjere granskning fandt jeg ud af, at et af 8. Regiments kompagnier åbenbart havde medtaget ikke blot én men to feltkanoner, og at de var blevet slæbt med helt til Gråsten, hvor der var blevet fundet ny bespænding til kanonerne. Begivenheden må altså have fundet sted mellem "lidt nord for Flensborg" og Gråsten og altså dermed også i område omkring Bov.

Men lad os vende tilbage til premierløjtnant Detlef Nielsen og 12. Regiment,

som vi forlod på Oksevejen nord for Bilskov Kro, hvor han havde fået ordre til "at slutte bag regimentet" og sørge for at alt kom med:

"Jeg fik alle med, ikke én mand blev bag ud. Mit ben smertede meget (fortælleren havde i flere dage lidt af en smertefuld byld på det ene lår), men jeg blev næsten følelsesløs til sidst. Vejen var lidt bedre end chausseen, fordi det var stærkt sandet vej, hvor islaget ikke kunne gøre sådan virkning. Så nåede vi omsider Bov kl. 2° om eftermiddagen. Foran byen blev der gjort holdt, og så smed jo alt sig til begge sider af vejen, nu troede man jo, man skulle i kvarter straks. Nu red bataillonschefen, oberst Hein og hans adjutant Norup bagud gennem regimentet, der lå på begge sider i grøfter og på vejen, og de standsede ved mig, og af dem hørte jeg, at Bov var overfyldt af tropper. Obersten spurgte mig, om jeg ikke havde set noget til divisionen, men det havde jeg ikke."

Imidlertid så vi straks efter en lukket vogn komme kørende hen ad vejen syd-fra. Den standsede noget fra os, og ud steg stabschefen, major Schau, indhyllet i pels. Regimentschefen, oberst Hein red ham et par skridt i møde, og jeg hørte da følgende samtale: Hein: "Divisionen lovede mig tag over hovedet, når jeg nåede Bov, nu er jeg her; men hele byen er overfyldt af tropper. Regimentet trænger frem for alt til hvile. Må jeg anmode hr. majoren om at skaffe mig plads i Bov!" Schau, efter at have betænkt sig et øjeblik: "Under disse forhold anser jeg det rigtigst, at hr. obersten rykker med regimentet til skoven," som han pegede på i det samme, og som lå en lille mil borte. Hein: "Det kan jeg ikke hr. major, jeg risikerer, at sætte hele regimentet til. Vi har hverken fået forplejning eller hvile i adskillige døgn" Det sagde han endnu meget roligt. Schau:

"Hr. oberst, det er en strategisk march, vi ved ikke, når fjenden er i hælene på os. Hein: "Åh, De mener nok en strategisk køretur; hr. major, i lukket vogn, indhyllet i pels, måske med et godt flaskeføer ved siden". Dette blev meget hidsigt sagt. På denne tiltale gjorde major Schau omkring og gik hen til Wiener-vognen og talte ind i den. Derefter steg divisionsgeneralen, du Plat, ud af den, gik med stabschefen hen til Hein og

vel et godt indtryk af landsbyernes størrelse i 1864.

Som vi hørte før havde en af de underofficerer, Detlef Nielsen tvang til at følge med, i slaget ved Isted i 1850, og formentlig har andre af 12. Regiments mandskab deltaget Treårskrigen – måske ved Bov i 1848. Derfor må indmarchen i Bov netop for 12. Regiment have forekommet meget anderledes, end da regimentet den 9. april 1848 havde haft

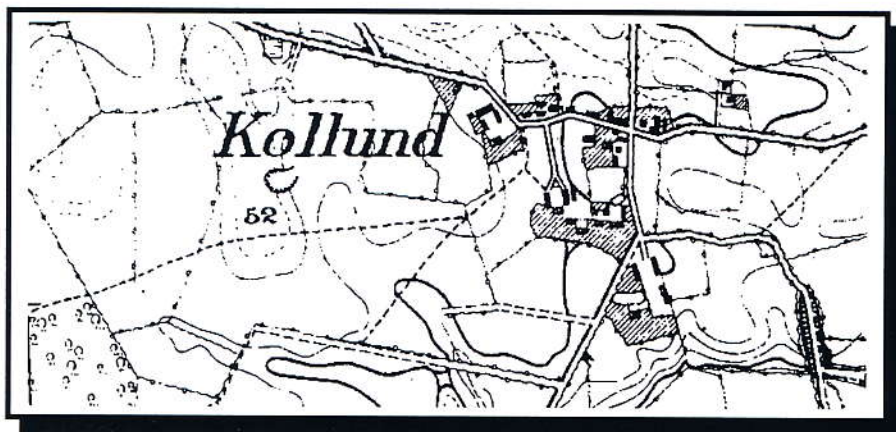
"Jeg smed tornystret og for hen til fæteren, den kære Sundby, der var i temmelig snavs humør ved tanken om preussernes ankomst og pøbelen, der rimeligvis snart ville slå hans ruder ind. Han fortalte, at han allerede havde haft flere hold soldater og beværtet dem med suppe, men mange var faldne i søvn med skeen i hånden, og flere, der havde trukket støvlerne af deres blødende fødder, havde måttet løbe af sted på strømpefødder med støvlerne i hånden. Han tog sig ellers rigtig godt af mig, gav mig en god, varm kødsuppe og en times hvil på sin bløde sofa, lige til der blev blæst til udrykning.

Så måtte vi af sted igen, og med venlige ønsker, skåle med kaffe, øl og mælk, hvedebrød, cigarer osv. fra hver anden dør ledsagedes vi ud af byen.

Det gik nu en hel del bedre; den venlige modtagelse og det par timers hvile havde gjort underværker, især da vi hørte, at vi kun skulle gå en mil endnu den aften, til byen Kollund. Mange var dog skakmatte og krøb op på de bøndervogne, der i stort antal fulgte os; men det er jeg stolt af at kunne sige: ikke én af vort kompagni gav sig.

Omsider nåede vi vejen, der drejede af til Kollund, kæmpede os med stort besvær på vore ømme fødder hen over den knudrede markvej, men måtte af en eller anden ubegribelig årsag stå 1 time uden for byen, inden vi fik lov til at sætte geværene i pyramide ude på marken, og derefter søge os et hul til at krybe ind i.

Det kan nok være, det gik i væddeløb indad byen til; det gjaldt om, hvem der kom først til mølle, og vi var en så styrkende mængde i hvert hus, at jeg endnu undres over, hvorledes Mølsted og jeg fik os hjærget først en lille skive rugbrød hver

sagde: "Hr. oberst, De må udføre den befaling, som min stabschef har givet i mit navn" Hein: "Det gør jeg f..... pidske mig ikke, hr. general. Jeg kan ikke føre regimentet mod fjenden i den tilstand, det er i. Det trænger alt for hårdt til hvile, og den må jeg have". Du Plat: "Så gør, hvad de vil", hvorpå Hein gjorde omkring og råbte med stentorøst: "12. Regiment træd an!". (Det var det eneste kommandoord, vi hørte af ham under retræten). Divisionsgeneralen gik tilbage til den lukkede vogn."

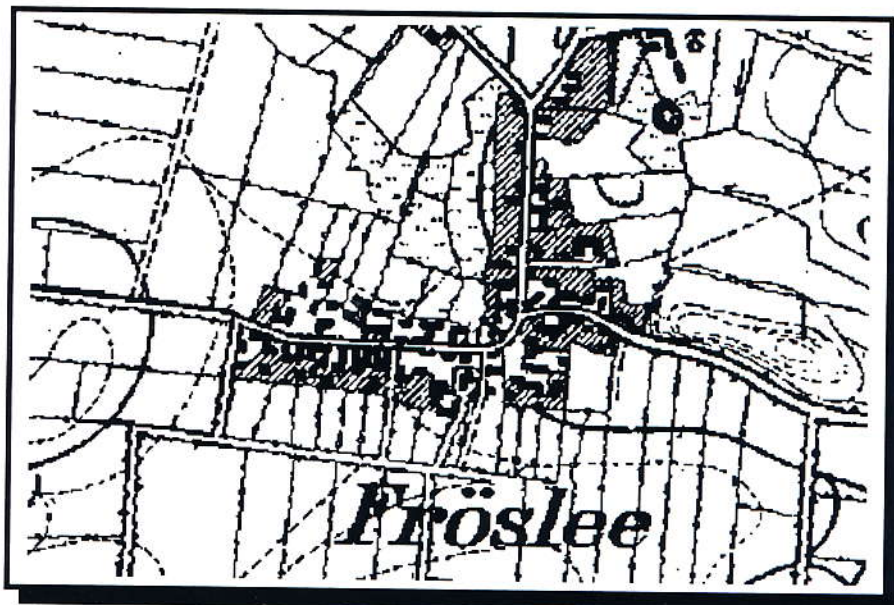
Denne ordveksling mellem to højtstående officerer er naturligvis et udtryk for, at ikke blot de menige soldaters fysiske og psykiske ressourcer var strakt til det yderste. I øvrigt tog døden ikke hensyn til hvilket transportmiddel, der havde ført de pågældende fra Dannevirke til Dybbøl, idet både general du Plat og hans stabschef, major Schau begge faldt under stormen på skanserne ved Dybbøl den 18. april 1864, mens oberst Hein levede i bedste velgående helt op i 90 års alderen, da han blev kørt ned af en trækvogn i København, hvor han døde kort efter!

Den samtale som Detlef Nielsen overhørte oberst Hein og hans adjutant om, at var overfyldt af tropper får vel del mere mening såfremt, man betragter kortskitsen over Bov, og selv om både dette og de kortudsnit alle stammer fra et kort fra 1877 giver de allige-

en stor del af æren for at have kastet fjenden ud af Bov by efter blandt andet en kort, men heftig kamp omkring kirkegården.

Fra Flensborg til Kollund.

Vi vil nu vende os igen til menig Bredsdorff og 18. Regiment der efter en march på 13 timer kun havde 5° mil eller ca. 42 km. Regimentet var nået til Flensborg om formiddagen den 6. februar og fandt byen ganske overfyldt af tropper af alle mulige våbenarter og organiseret forplejning var langt fra mulig for alle. Chr. Bredsdorff fortæller:

Østrigske husarer angriber den 6. februar danskerne ved Smedeby. Træsnit i Ill. Zeit. 12. marts efter tegning af Aug. Beck.

med lidt lunkent kaffevand til og dernæst plads oppe på et holoft. Vi krøb derop med fare for at brække halsen, først på den skrøbelige stige, så over det åbne bælgmørke holoft, hvor vi sov omtrent i en time; men da vågnede jeg med en så ulidelig pine af kulde i mine knæ, at jeg var nær ved at skribe, og resten af tiden måtte jeg nøjes med at hvile uden at sove."

Det Kollund, som Chr. Bredsdorff og hans kammerater fra 18. Regiment blev indkvarteret i havde en ganske beskedent udstrækning og størrelse end det vi kender i dag, som det fremgår af kortudsnittet, så Bredsdorffs bemærkninger om "en styrtende mængde i hvert hus" er nok ikke overdrevet.

Et mellemspill i Frøslev.

Vi lader nu menig Bredsdorff og hans kammerater i ro på holoftet i Kollund, og begiver os til omegnen nordvest for Flensborg, som den danske hærs 4. Division, rytterdivisionen ankommer til i løbet af formiddagen den 6. februar, efter at have fulgt Oksevejen. Divisionen indkvarteres i en række små landsbyer blandt andet i Frøslev, hvor 6. Dragonregiment indkvarteres omkring kl. 10.30 den 6. februar. I regimentets 4. Eskadron befinder sig endnu en dragon ved navn Niels Kjeldsen, hvis navn måske stadig siger læseren noget.

Når jeg skriver endnu, er det fordi Niels Kjeldsen faldt tre uger efter den 28. februar 1864 i en mindre rytterfægtning ved Blåkjær Skov på landevejen mellem Kolding og Vejle, hvor han ene mand i kamp med 4-5 preussiske gardehusarer nægtede at overgive sig. Selv efter at han var blevet såret i højre arm, fortsatte han - med sablen i venstre hånd - den ulige kamp, indtil en preussisk officer dræbte ham med et skud gennem hovedet. I sig selv en mindre og militært set ganske ubetydelig fægtning; men i eftertiden en myte der personificere

rede den underlegnes heroiske kamp mod overmagten.

Episoden har blandt andet overlevet i Give kommunes våben, der viser en venstre hånd med en dragonsabel - et smukt eksempel på hvorledes en hændelse er forankret i det lokale samfund, og selv om Niels Kjeldsens ophold i Frøslev var ganske kort og ikke så definitivt; ja så synes jeg da, at det, som nævnt i indledningen, taler lidt til ens fantasi.

Under indkvarteringen i Frøslev mister 6. Dragonregiment i øvrigt en dragon, som blev fanget af fjenden, der om morgenen trænger ind i forpoststillingen.

Indkvartering i Nr. Smedeby.

Vi efterlod en ophidset regimentschef for 12. Regiment og dermed også premierløjtnant Detlef Nielsen umiddelbart udenfor Bov by, og han fortæller videre:

"Efter med megen besvær at have fået mandskabet op, der lå i grøfter og på vejkanterne, trissede vi videre igennem Bov østerefter til Nørre Smedeby, en °mils vej, her gjorde Hein holdt og fordelte regimentets kompagnier 2 og 2 til hver af de 4 gårde, hvoraf byen bestod. Klokken var da mellem 3 - 4 om eftermiddagen.

Det viste sig, at Nørre Smedeby også var overfyldt af tropper, skønt man ingen så, da de alle havde søgt hvile på lofter eller i stalde. Her i Nørre Smedeby trådte jeg atter ind i kompagniet. Så længe havde jeg jo ført bagtroppen, det var en streng vej den sidste, navnlig fra Bov til Smedeby. Folkene faldt som fluer på begge sider af vejen, og der hørte både gode ord og prygl til, for at få dem med. Jeg tror nok de, her til Nørre Smedeby var alle med! Vi satte geværerne sammen uden for den gård, der var anvist kompagniet, men tilstanden var således, at det ville have været umenneskeligt, at sætte vagt. Det var kun en lille

gård, udpist, naturligvis. Konen, magelos flink kone, ville så gerne gøre det godt for os; men kunne ikke. Hun græd, og pigerne græd over vor elendighed, og konen sagde: "Jeg har ikke andet end en kop kaffe og nogle tvebakker, det er det sidste, jeg har". "Gud velsigne dem" lod det i kor; "kom bare med det". Da kaffen var nydt, hvilket snart var besørget, fik jeg ved en af pigerens velvilje et lille rum ved siden af køkkenet, hvor jeg kunne vaske og rense mit ben og mig selv og smide mine hullede strømper og få andre på. Der lagde jeg også nyt plaster på benet, der så slem ud og smertede mig mere, end jeg kan sige. Det kneb at få stovlerne på igen. Så trængte man jo til at ligge et sted. Jeg sagde til pigen: "kan jeg lægge mig ned her". Åh det var sådan en lille flink pige, der gik og hulkede og hulkede, men det ville hun da ikke give lov til.

Det var da også stenbro, men førte mig så hen til en lille seng under en trappe, med højst tvivlsomme sengeklæder, vistnok en røgterdrengs sovested under normale forhold, og sagde, at det var det eneste sted, alt andet, stuegulve, lofter, stalde var optaget, "men jeg skulle blot lægge mig, hun skulle nok kalde på mig, når der var noget på færde" Øjeblikkelig faldt jeg i søvn, så snart jeg havde krumsluttet mit lange legeme i sengen. Men hvilen blev kort."

Inden vi overlader Detlef Nielsen til en kort, men velfortjent hvile i Nørre Smedeby om eftermiddagen den 6. februar 1864, kan man, som det var tilfældet i Kollund, fundere lidt over, hvordan det egentlig har været muligt at underbringe 12. Regiments mandskab, som på det tidspunkt må have været omkring 1300 mand i en lille by, der i forvejen var belagt med tropper. Ovenstående kortudsnit giver et indtryk af Nørre Smedebys udstrækning i 1864 også selvom kortet, som nævnt, stammer fra ca. 1877. Man kan måske i dag undre sig over, at

Østrigske husarer angriber og afvises ved Sankelmark.

Detlef Nielsen kalder byen Nørre Smedeby, men dette er begrundet i, at der også fandtes en Sønder Smedeby midtvejs mellem Slesvig og Flensborg.

En fastelavnssøndag i Kollund.

Men lad os i stedet se hvordan det går med menig Chr. Bredsdorff og 18. Regiment i Kollund:

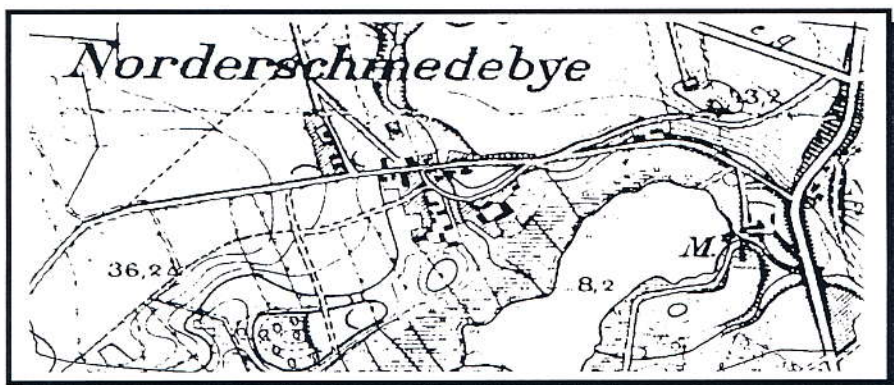
"Meget tidlig (kl.2) næste morgen, Fastelavnssøndag den 7. – din fødselsdag, kære moder, den mest lidelsesfulde dag, jeg nogen sinde har oplevet – blev vi alarmerede ved, at en artillerist kom og sagde, at fjenden havde taget et batteri oppe ved chausseen, hvilket jo var det samme som at sige, at vi var omgæede og hæren oprevet og førtabt. Men lykkeligvis blev denne uhyggelige efterretning snart modsagt ved, at det var en af vore egne officerer, der havde befalet nogle artillerister at

spænde fra. Nu skete der noget, som den dag var os en gåde og først bagefter opklaredes, at have været overkommandoens befaling for at frelse trænet, der var kørt fast på de glatte veje; flere regimenter blev sendte imod Flensborg igen for at opholde fjenden.

Det kom imidlertid ingen af os til, thi 1ste og 11te Regiment havde den 6te haft den mageløse ære for en del at redde den øvrige hær ved en udmærket smuk kamp med østrigerne ved Sankelmark; og når jeg tænker på den fuldstændige mathed og slaphed hos alle dem, jeg så den dag, må vi takke Gud for, at det ikke blev os, thi vi havde næppe kunnet kæmpe så tappert. Men det vidste vi nu ikke noget om; den dag troede vi, at fjenden var lige i hælene på os, så at vi hvert øjeblik kunne vente at blive huggede til plukfisk af et ulanregiment eller at blive kanonføde for et preussisk batteri.

Vort kompagnis skæbne blev; delingsvis at rekonoscere en skov, fuld af vandløb og stejle bakker, som vi gled ned ad og næsten ikke kunne kravle op ad på alle fire; så sank vi i en snedrive og havde næppe kræfter til at arbejde os op igen, så plumpede en i et vandhul, så fangedes vi af et brombærris, kort sagt, det var en så anstrengende halv mil, som tænkes kan, og lægges dertil, at vi listede os ganske stille frem, og at vi halvvejs ventede, at der stod en preusser bag hver træstamme, så kan du tænke, at det var ikke nogen hyggelig tur. Vi kom ud nær ved Kobbermøllen og så her store kolonner marchere hen ad chausseen, sendende blænkere ud på marken, men da premierløjtnant Ahlmann af 7ende kompagni, der havde vagt ved Kobbermøllen, erklærede dem for at være danske, vendte vi om og gik samme besværlige vej tilbage. Så blev de to andre delinger sendt ud på samme frugtesløse tur, og imidlertid stod vi og holdt frokost i den øde snebedækkede skov, pjaskvåde om fødderne og med næsten tomme madposer og flasker, thi fra fredag aften i Mysunde, hvor der blev uddelt beskojter, og til søndag middag havde vi ikke fået noget i vore madposer.

Her havde jeg min eneste lille fornøjelse på denne temmelig kulsorte dag, idet jeg fandt et stort stykke chokolade i lommen og indbød officererne til at spise din skål, da vi ikke kunne drikke den, og det gjorde vi da med muntre, om end blåfrosne

ansigter. Det tænkte du nok mindst på, lille moder, at her ude i en vild, øde skov lige over for fjenden stod et lille fødselsdags-selskab og ønskede dig et langt og lykkeligt liv!"

Den smukke kamp ved Sankelmark, episoden, som Bredsdorff omtaler, hvor 1. og 11. Regiment under oberst Max Müller holdt stand mod fjenden, er blandt andet forevigt i flere træsnit af hvilke et gengives nedenfor.

Den skov med vandløb og stejle bakker som Bredsdorff og hans kammerater ekognoscerer mellem Kollund og Kob-bermøllen er naturligvis Kollund Skov, og han beretter videre om kompagniet og dermed 18. Regiments videre tilbagetog gennem bl.a. Gråsten indtil Nybøl, hvor kompagniet om aftenen etablerede feltvagt inden den videre march mod Dybbøl og Sønderborg.

Forplejningen var fortsat hvad der kunne skaffes eller købes i husene langs vejen – for Bredsdorffs vedkommende:

"Jeg havde ikke haft andet i min mund den dag, foruden det i mit forrige brev omtalte stykke chokolade i skoven, end et par mundfulde sne. Det hele, jeg hjær-gede mig, var et par stykker kandissukker, som jeg fik på apoteket i Graasten; det var alt, hvad græshoppesvømmen havde levnet af spiseligt".

Under normale vilkår ville hærens forplejning af soldaterne bestå af rugbrød, saltet flæsk, fersk kød eller klipfisk med tilbehør af kogearter og ris- eller byggryn som soldaterne selv skulle tilberede. Dertil udleveredes ½ pægl (ca. 1/8 l.) brændevin pr. dag. I nødsituationer kunne udleveres beskojter (kiks), røget flæsk og brændevin.

Fra blåmændene i Smedeby til Rinkenæs.

I Nørre Smedeby var også premierløjtnant Detlef Nielsen i røgterdrengens seng blevet alarmeret, og han fortæller:

"Det er mig umuligt at sige, hvor længe jeg lå der. Pigen vækkede mig med melding om slag; jeg for op, kom ud og hørte endnu det sidste kanonskud fra Sankelmark. Der blev givet ordre til "træd an" straks, men det varede jo længe, inden vi fik folkene samlet, det var næsten umuligt at finde dem og næsten endnu umuligere at få dem ud af søvnen, og når ikke beboerne havde hjulpet på bedste måde, så ville vi langtfra have fået alt med. Medens vi samlede regimentet til afmarch – hvorhen det skulle gå, vidste ingen endnu – så vi en kolonne komme østerfra hen imod os og hørte straks efter sangen "nu skal vi da atter med ty-

skerne slås" det gjorde et eget indtryk på os under disse forhold, det var så ubegribeligt for os, at tropper, der havde været med til de sidste dages oplevelser, kunne synge. Det viste sig at være løjtnant Bernhard Olsen, der fra Dannevirke var afsendt til Kolding for at hente forstærkningsmandskab til regimentet og nu mødte her med 3-400 blåmænd. De kom altså nordfra og var ikke inde i situationen. Jeg ved ikke let noget, der var mig mere uhyggeligt end det øjeblik, jeg stod der i den mørke aften og så kolonnen komme marcherende, skarp aftegnende sig på den hvide sne, syngende deres lystige krigssang. Løjtnant B. Olsen meldte sig til regimentschefen, men fik en alt andet end blid modtagelse. "Hvor f... kommer De fra? Hvad vil De her? Jeg vil hverken se eller have nogen af de folk", lød oberst Heins bryske tiltale. "Vel, hr. oberst" sagde løjtnanten, gjorde omkring og gik samme vej tilbage, han var kommet, og regimentet fulgte lige efter ham og hans kolonne.

Det var en langsom, bedrøvelig march, den gik østerpå, indtil vi ved Kidskelund nåede chausseen fra Flensborg til Aabenraa. Her opmarcherede regimentet i bataillonskolonner på en højtliggende, snedækket pløjemark, umiddelbart vest for chausseen. Det var en skarp kulde. Streng ordre til, at enhver skulle blive på sin plads i geledet, og ingen måtte lægge sig ned. Således stod vi her omtrent i 12 timer, sultne og forkomne var vi alle, en dødsstilhed rugede over alle disse mennesker, ingen spøg, intet heftigt ord, det var som sorgen og udmattelsen havde gjort os følelsesløse. Her beundrede jeg i høj grad bataillonschefen, kaptajn Bie. Jeg så ham ikke af hesten den hele nat. Hvert kvarter red han en tur gennem geledderne hele bataillon igennem, for atter at vende tilbage til sin plads foran bataillon. Han havde altid et opmuntrende ord til folkene, som stod tavse og modløse. Man hørte egentlig ingen klager, men man så klagerne på dem. Jeg gik hele natten fra den ene til den anden i mit kompagni og talte med dem. Mit ben generede mig ubeskriveligt, og jeg begyndte at halte stærkt. Regimentschefen og han adjutant vandrede hele natten op og ned ad landvejen uden at veksle et ord. Så endelig omsider kom der ordre til afmarch til Sønderborg. Det var vel omtrent kl. 6 morgen. Så gik vi østerpå. Det foresvæver mig, vi kom gennem en stor by, der hedder Hokkerup, da det begyndte at blive lyst.

Jeg må tilbage til Kidskelund for at berette, at løjtnant Olsen her endnu en-

gang gjorde et forsøg på, at få regimentet til at tage forstærkningen. Det var, ligesom vi var opmarcherede der til en stilling for natten. Her sagde regimentschefen: "Rejs ad helvede til, hvor De er kommen fra!" "Vel, hr. oberst!" sagde den ufortrødne Bernhard Olsen, gjorde omkring, og marcherede atter til Kolding med sine brave.

Så gik vejen videre til Rinkenæs. Nu begyndte vejene at være overfyldte af væltet train. Bagagevogne, marketendervogne, kanoner og marodører. Jeg husker halvt i drømme, at et sted var nogle brændevinsfade væltet i grøften og indholdet løbet ud, som fyldte grøften, og hvor folkene fik lov at fylde deres feltflasker. Madvarer så man desværre intet af. Det var jo kun en langsom march under disse forhold."

Under hvil i Rinkenæs får Detlef Nielsen tilset sit smertende ben, og resten af hans beretning af tilbagetog skildrer den søvngængeragtige tilstand som hovedparten af hæren befandt sig i.

Den forstærkning som løjtnant Olsen forgæves forsøgte at aflevere til 12. Regiment i Nørre Smedeby og senere i Kidskelund viste sig at tilhøre 7. Regiment, hvis forstærkningsmænd på grund af forkerte stammlister i stedet var gået til Als, hvor de senere blev indlemmet i 12. Regiment. Forstærkningsmændene kalder Detlef Nielsen her "blåmænd", men de blev måske mere kendt under øgenavnet "forglemmigejer", fordi der ikke ved ikklædningen havde været uniformer nok, og de derfor var blevet udstyret med lyseblå kapper i stedet for sorte.

Afslutning.

Ligesom Chr. Bredsdorffs og Detlef Niensens regimenter brød resten af den danske hær op fra den korte indkvartering i Bov, Nørre Smedeby, Kollund, Frøslev og området omkring Flensborg i løbet af natten og morgenen den 7. februar, og de tre infanteridivisioner marcherede mod Dybbøl. Rytterdivisionen, der jo havde været indkvarteret i landsbyerne sydvest for Bov samledes ved Bov, hvor den afventede 7. Infanteriregiments ankomst, da regimentet skulle følge divisionen under dens operationer i Nørrejylland.

Dette skete ved 11 tiden om formiddagen og divisionen fortsatte nordpå ad Hærvejen, der på grund af dens sandede beskaffenhed var lettere at færdes på end den glatte hovedvej mod nord. Ved landsbyen Petersborg for Aabenraa afventede den, at det sidste træn og infan-

teri havde passeret Bov, inden den fortsatte nordpå og ind i Nørrejylland, hvor den ene infanteri division senere stødte til efter at være blevet overført fra Dybbølstillingen til Fredericia ad søvejen.

Østrigerne og preusserne havde skiftedes til at være i front som følge af de østrigske udmattelse efter den hårde march og kampen den 6. februar ved Sankelmark, havde den østrigske general Gablenz meddelt den general Wrangel, at østrigerne havde behov for hvile hele den 7. februar. Som følge heraf havde Wrangel givet det preussiske III korps ordre til i løbet af denne dag at søge frem gennem Flensborg indtil det nåede en linie fra Bov over Smedeby til, hvor det skulle etablere forpostlinie. Der hører vel heller ikke her megen fantasi til at forestille sig den belastning, som en fjendtlig hær på næsten 60.000 mand udgør, når den passerer igennem det samme område og indkvarteres i de samme byer umiddelbart i kølvandet på den danske hær.

Alt i alt som sagt ikke de store og mere spektakulære krigsbegivenheder i Bov Sogn i forbindelse med krigen i 1864, der efter Dybbøls fald den 18. april endte med en våbenhvile af to omgange. Først fra den 12. maj til den 26. juni mens der forhandlede i London; og da disse forhandlinger brød sammen, fortsatte krigen derpå med den tyske overgang til Als den 29. juni og efterfølgende besættelse af hele Jylland indtil en ny våbenstilstand trådte i kraft den 20. juli 1864.

Forhandlingerne om den endelige fredsaftale foregik i Wien, hvor fredsaftalen blev underskrevet den 30. oktober 1864. Den var baseret på blandt andet de førte forhandlinger i London, hvor den danske forhandlingsdelegation havde afslået flere forslag fra blandt andet England og de øvrige stormagter. Et forslag fra England, som de tyske forhandlere stort set havde mandat til at acceptere, svarede i øvrigt stort til den grænsedragning, der blev en realitet efter folkeafstemningen i 1920. Dette forslag havde Danmark, der stod fast på kravet om en grænse ved Ejderen, også afvist, og resultatet blev en fredsaftale, der imødekom det tyske krav om adskillelsen af både Slesvig og Holsten fra Danmark.

Begge hertugdømmer både Holsten og Slesvig samt Lauenburg blev således taget fra Danmark, hvis nye grænse frem til 1920 blev Kongeåen syd for Kolding, men det er jo en ganske anden historie.

Litteraturliste.

Ved artiklens tilblivelse har jeg fortrinsvis støttet mig til nedennævnte værker:

Politikens Danmarkshistorie, Holsten og Slesvig efter 1930, København 1982.

"1864" et hundredeårsminde, M. Friis Møller og Ernst Mentze (red.), København 1963.

"De så detske", Lars Lindeberg, København 1964.

"Jydske Dragoner 1679 - 1979", Udgivet af Jydske Dragonregiment, Holstebro 1979.

"Dragon Niels Kjeldsen og hans kammerater 28. februar 1864", Søren Meltofte, Viborg 1997.

12. Bataillons historie, Hector Boeck, København 1929.

"Vor sidste kamp for Sønderjylland", A. Liljefalk og O. Lütken, København 1914.

"På feltfod", Chr. Bredsdorff, København 1911.

"Den Dansk-Norske hærs historie", Otto Vaupell, København 1873.

"Krig fra Dybbøl til Sedan" Daniel Bruun, København 1917.

Oplysningerne fra Bov Sogns Kirkekronike er venligst meddelt af Thorvald Larsen, Bov.

Vingskudt udstilling

Der har været arbejdet på at få sat en større efterårsudstilling 2001 sat op i Kastellet, men den plan må desværre indtil videre stilles i bero.

Det var tanken, at en sådan årlig efterårsudstilling skulle være en årligt tilbagevendende aktivitet til fordel for både Kastellet og Chakoten. Som bekendt har Chakotens større udstillinger altid været trækplastre med meget fine besøgstal og samtidig givet god tilgang af nye medlemmer. Udstillingsfigurer og dioramaer i tilstrækkelig mængde rådes der over, og skulle noget mangle, kunne der som tidligere hentes "forstærkning" fra f.eks. Tyskland. Samtidig var det håbet, at sådanne årlige større udstillinger ville animere medlemmerne til nye præstationer, ikke mindst over temaet Kastelets historie, hvortil vi som bekendt er ved at lade fremstille en større serie dansk infanteri 1764 for at opfylde et ønske fra Kastellet.

Et egnet større lokale kunne have været i "det gamle bageri". Egentlig var man også så langt, at uge 42 plus 3 dage før og efter til opstilling og nedtagning var accepteret, men misforståelser omkring entré, synes at være årsag til, at

Fondsstøtte til Chakoten

Med stor glæde og taknemmelighed har vi modtaget økonomisk støtte til udgivelse af *Chakoten*.

Advokat Morten W. Vandborg har således meddelt os, at Helen & Ejnar Bjørnows Fond har vedtaget at tildele Selskabet et beløb på kr. 5.000 til støtte til produktion af tidsskriftet.

Selskabet takker Fondens bestyrelse, og bestyrelsen vil gøre sit bedste for at leve op til den viste tillid.

HCW

Kastellet nu ikke kan finde plads i kalenderen, hverken for 2001 eller 2002.

At sætte en udstilling op koster nu en gang. Tidligere har Tøjhuset finansieret opsætningen med et større kontant beløb til Chakotens rådighed (som derudover gav foreningen et mindre kontant overskud til Selskabets almindelige drift.) og derudover gratis stillet lokaler og fornøden arbejdskraft til rådighed. Til gengæld fik museet så også entreindtægten. Den model er ikke særlig farbar med Forsvaret som samarbejdspartner, idet det selvfølgelig ikke er blandt Forsvarets opgaver at finansiere udstillinger med miniaturefigurer og modeller for at skaffe besøgende til Kastellet. Derfor måtte det rent finansielle selvfølgelig ligge i Chakotregi.

Omkostninger er der ved de fleste aktiviteter her i livet, hvilket Forsvarets egen udmærkede og velbesøgte udstilling Krudt og Kugler jo til fulde beviste - bagefter.

Så medmindre indstillingen blødes op eller der findes en anden pekuniær løsning med Kastellet, må vi desværre se i øjnene, at større udstillinger dér på stedet er en umulighed indtil videre.

TS

Drastisk plastik, eller HäT marcherer frem

af Jens Kristian Boll

Der er gode nyheder for alle figur-samlere, der foretrækker de små plastikfigurer i størrelsen 1:72. Firmaet HäT er øjensynligt begyndt at gøre for plastikfigurerne, hvad Foundry gør for tinfigurerne ved at udsende figurer fra mange forskellige epoker under det stolte motto *HäT Industrie, marching through time*. Firmaet har øjensynligt hjemadresse i USA: HäT Industrie Inc. PO Box 50284 Bellevue, WA 98015-0284 USA, men producerer sine figurer i England.

Godt nyt for alle nostalgikere

Alle, der er gamle nok, husker, hvordan Airfix i 1960'erne og 1970'erne satte skub i modelverdenen og gav nyt liv til modelsoldaterne med sine mange og spændende sæt. Airfix er nu ved at gendanne sig og udgiver stadig en omend begrænset produktion af nogle af sine figursæt. Til gengæld har Airfix åbenbart overgivet nogle af deres gamle sæt til HäT, der nu genudgiver dem. Således kan man igen erhverve Airfix' serie *Romans* og *Ancient Britons*, men også sande perler for nostalgikerne stiger på ny op fra plastikstø-beformene: *Fremmedlegionen* rejser sig til fornyet kamp mod *Beduinerne*, et sæt, som man især husker for de flotte kameler; mens fantasiens Sherwoodskove igen lyder af sværdslag og buefløjt, når *Robin Hood og hans Lystige Svende* gør livet surt for *Sheriffen af Nottingham*. Det skal åbent indrømmes, at det gamle Airfixsæt med sheriffens mænd lystigt blandede alt inden for riddertid, så man side om side med krigere, der kunne gøre tjeneste i Vilhelm Erobrerens hær i 1066, så ridere og fodsoldater i helrustninger, der snarere gjorde dem mere sandsynlige i Richard III's end i Richard I Løvehjertes hære. På den anden side, de lærde strides ivrigt om, hvilken periode af middelalderen, Robin Hood rettelig hørte hjemme i, så meningen er måske, at man vil skaffe ham modstandere fra enhver periode af middelalderen? Og når vi er i eventyrets verden, kan Sheriffen og hans mænd jo næppe blive frygtindgydende nok. Til gengæld er Robin Hood og de Fredløse som sprunget ud af de gode gamle Errol Flynn film.

Brugervenligt design

Den typiske HäTæske indeholder omkring 40 figurer og svinger i pris mellem

55 og 75 kr. Det kan kun roses, at man på siden af æsken har en tegning af, hvilke stillinger, figurerne i sættet faktisk indtager. (Jeg har lige investeret i Rewells romerske legionærer for kun at opdage, at hver anden legionær står med skjoldet over hovedet parat til at træde ind i en romersk skjoldborg. Har man ikke brug for en romersk hær placeret i skjoldborge, ser det dog ud til at være forholdsvist nemt at konvertere skjoldarmen, så figuren kommer til at stå i en mere martialske positur. Dog er det lidt af en overraskelse, når man åbner æsken.)

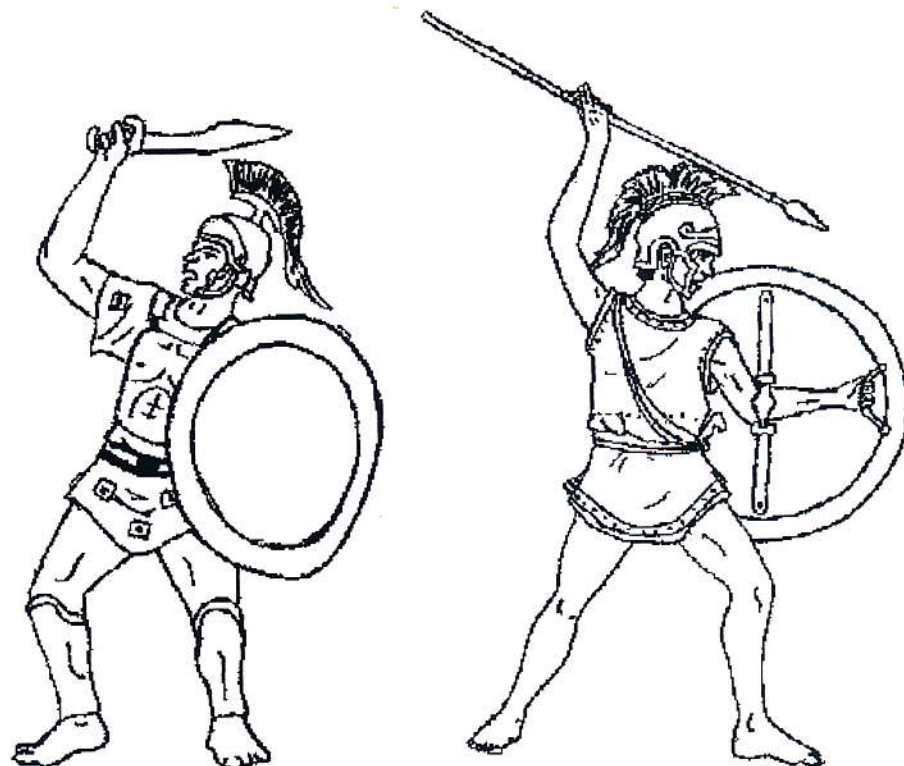
Kvaliteten veksler mellem solid til detaljeret, men er overalt høj, og der skulle ikke være noget besvær med at male dem. Som et spændende nybrud kan nævnes, at flere sæt indeholder figurer, man kan sætte sammen, idet man kan vælge, om den pågældende skal bære et gevær, en fane eller et musikinstrument, ligesom man også kan sætte andre hoveder på enkelte figurer. Dog er disse flertydige figurer en anelse stive i det (Og bruger man ikke disse løse dele, kan de altid bruges til at skabe stemning ved at ligge og flyde i et diorama eller en opsætning).

Utraditionelle hærstyrker genopstår i plastik.

Det må påskønnes, at HäT i sine udgivelser har fundet nicher i forhold til de

traditionelle udgivelser omkring Napoleons-krigene og Den amerikanske Borgerkrig. Således består HäTs borgerkrigsserie foreløbig et sæt af de meget farverige zouaver. Alle Napoleonskrigsentusiaster må glæde sig over, at det nu også bliver muligt at stille andet end englændere og franskmænd i marken. HäT udsender også specialenheder, der især tilgodeser de tyske småstater i Napoleonskrigen. Den krigsspiller, der finder, at franskmændene er ved at blive uinteressante, kan nu kan sende bayerske styrker med den karakteristiske raupenhjelm i ilden. Har man lyst til andet end englænderne, er det også muligt nu at få sig en hær af Braunschweigs *Black Brunswickers*, der udgjorde deres eget højt værdsatte korps i Wellingtons hære. Synes man, at historien ikke yder de hollandsk-belgiske hære retfærdighed, kan man også lade dem genopstå og prøve lykken i et nyt Quatre Bras eller Waterloo på spillebordet.

Holder man sig til de traditionelle hære, bliver de også kraftigt udvidet med enheder, man hidtil har savnet. Preusserne får omsider et kavaleri og kanoner, mens zarens hære kan sende deres mangfoldighed af rytteri i felten, ikke mindst kosakkerne bør tiltrække sig interessen. Franskmændenes stilling bliver dog ikke forringet, da styrker som kejserens marmelukker også er genopstået

for at lade deres krumsabler lyne over spillebordene.

Er man mere begejstret for oldtiden, sikrer en solid serie, at man kan gennemspille *De puniske Krige* mellem Rom og Karthago. Roms legioner er fordelt på den gammelrepublikanske legions våbenarter princeps, hastarii, triarii og de ulveskindsklædte rapfodede velites, ligesom romerne er blevet forstærket med de effektive skorpioner (to-mandsbetjente armbrøster). Over for dem står Karthagos sammenbragte, men frygtindgydende forbundsfæller fra spaniere og numidiske ryttere til det keltiske adelsrytteri og ikke mindst de frygtede krigselefanter (i en enkelt æske får man fire funktionsduelige elefanter).

Skal man dømme efter foromtalen af de sæt, der er på vej, bliver Alexander den Stores og hans efterfølgeres kampagner det næste, der bliver præsenteret for samlere og figurspillere.

Og finder man formatet 1:72 for småt, så udgives en del sæt også i størrelsen 1:32, blandt andet elefanterne, omend jeg næppe tror, at æsken i så fald rummer fire tykhuder.

HÅT på nettet.

Det kan kun anbefales enhver læser af Chakoten med adgang til internet at hemsøge HÅTs hjemmeside <http://www.hat.com> (åbner siden ikke, da forsøg at gå ind på en engelsk eller amerikansk søgemaskine og søg på HÅT Industrie). Her bliver man holdt orienteret om, hvad HÅT allerede har udsendt, og ikke mindst, hvad de arbejder med, og hvor langt de projekter har udviklet sig. Der er ofte skitser af de kommende figurer, og firmaet udbeder sig over e-mail læsernes kommentarer.

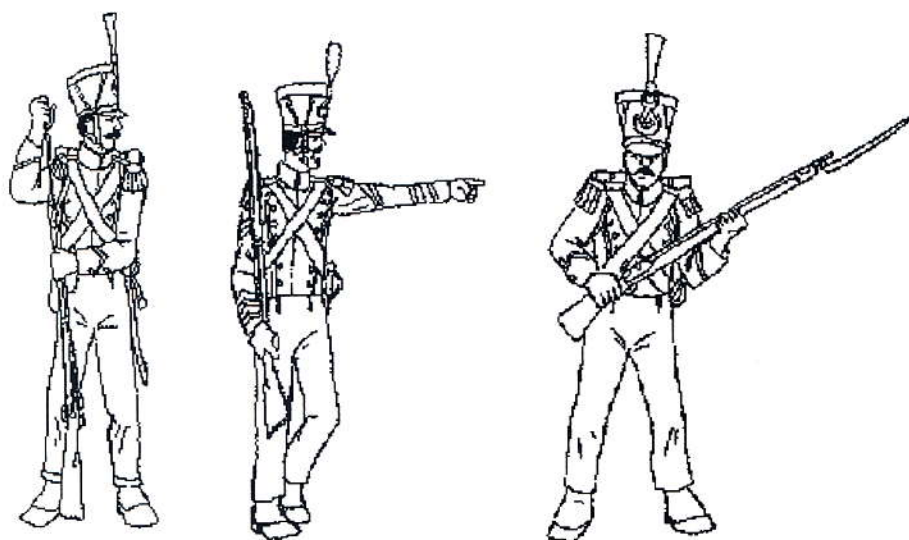
Det er også et godt træk, at den enkelte æske er gennemfotograferet, så man i forvejen kan sikre sig, hvad det er for

figurer, den indeholder, inden man begiver sig afsted for at købe den eller bestiller den hjem.

En sand guldgrube er deres henvisning til andre figurer (*Everything Toysoldiers*), hvor gæster på hjemmesiden indsender billeder af konverteringer, de har udført, giver gode råd, viser imponerende dioramaer, de har opbygget med de små figurer. Tyske entusiaster har således genskabt *Pickett's Charge* fra *Gettysburg* med en fornøjelig blanding af gamle Air-fix figurer forstærket med Escis og Rewells borgerkrigsproduktioner. Selv den døde indtørrede bi fra vindueskarmen kan genopstå til nyt liv vakt af vor dygtige landsmand Torben Kleins frodige fantasi i herlige lille vignet *Sommer i Samarkand*. I det hele taget er Torben Klein storleverandør af imponerende dioramaer

Der er stof til smilebåndet, når man ser, hvordan ikke mindst Airfix flittigt blev kopieret bag Jerntæppet af firmaer, der betænksomt undlod at bebyrde Airfix med royalty og med imponerende kunstnerisk frihed blandede figurer fra forskellige sæt. Airfix *Ancient Britons* måtte påtage sig rillen som vikinger, idet stridsvognen blev reduceret fra en to-hestes til en åben en-hest-model (HÅT foreslår, at der må være tale om et forstade til Trabanten). De samme snilde østeuropæere krydsede Atlantics *Davy Crockett* med Airfix *Wagon Train*, *Cowboys* og *Civilians* (så den, der sikrede sig sættet, kunne glæde sig over synet af brave nybyggerhustruer i de karakteristiske damefrakker fra 1960'erne.

Kort sagt tegner HÅT til at blive et spændende og velkomment bekendtskab for figurspillere.

Westphalske spillemands- og musikeruniformer ca 1808-1810

efter artikel af H. Knötel i *Zeitschrift für Heereskunde*, 27.årgang, 1963

Herbert Knötel beskriver i sin artikel, hvorledes R. Forthoffer i familiebesiddelse fandt billeder, som oprindeligt har udgjort en komplet samling uniformstegninger, visende alle de westphalske infanteriregimenternes spillemands- og musikeruniformer ca 1808-1810. Originaltegningerne antages at være udført omkring 1830. Samlingen var ved fundet ikke længere komplet, hvilket fremgik af en vedlagt "indholdsfortegnelse" med noter.

Titlen på værket er "Infanterie de ligne - Têtes de colonnes et musique", og der har oprindeligt været 30 tegninger fordelt på ti grupper af tre - tambourmajor, spillemand og musiker. Dette passer med Westphalens antal af infanteriregimenter. Der var i alt otte, idet 5. Regiments kendingsfarve gengives i to udgaver, henholdsvis som grøn og den lidt senere gule. På et tillægsblad vises regimentsborterne uden angivelse af regimentsnumre, men

nummereret med 1 til 9. Ved 5. Regiment bæres samme regimentsbort til begge kendingsfarver.

Ingen årstal er angivet på tegningerne - men H. Knötel anslår, at de gamle borter også er blevet videreført på enhedsuniformen fra 1810 med mørkeblå kendingsfarve for alle regimenter, noget som var almindelig fremgangsmåde, da borter var en kostbar affære at fremstille og dertil særdeles holdbare. Hvis man

**TINSOLDATEN
MILITARY-ANTIQUE**
Niels Ebbesengade 4
9000 Aalborg
Tlf. 9813 0177

**TINSOLDATER
LEGO
LINEOL
GL. LEGETØJ
MILITARIA
ORDNER
MEDALJER**

Åbningstid:
Mandag, Torsdag og Fredag 13.30 - 17.00
Lørdag 10.00 - 12.30

**FORHANDLING AF TRADITION
Ring og spørg!**

mener denne antagelse for korrekt, ja så genkender man spillemanden fra 1. Regiment i Lienhart et Humbert, blot er regimentsnummeret så angivet forkert. Figuren må da rigtigt antages at vise 5. Regiment.

At materialet er autentisk, anser H. Knötel for uden tvivl.

(Kendingsfarverne for de otte regimenter var: 1. og 2. mørkeblå, 3. og 4. lyseblå, 5. (grøn i en kort periode) og 6. gul og 7. og 8. mørkeblå - senere sort. Kjolerne var hvide med messingknapper. 1810 forenkles systemet, og alle regimenter får hvide kjoler med mørkeblå kendingsfarve. Regimentsnumret fremgik af knapper og undertiden på chakoten.)

Farvebeskrivelser til illustrationerne

For alle figurer gælder, at alt metal på hovedbeklædningerne er af messing. På krave og rabatter er der kantning i kjolefarve. Kappe beige. Benklæder hvide. Gamascher sorte. Geværbeslag messing. Knapper gule. Kokarde blå med hvid ring omkring.

1. Regiment - Voltigeurhornist.

Chakotkant gul. Behæng gule. Pompon grøn. Grøn fjer med gul top. Krave gul. Kjole mørkeblå. Rabatter, opslag og skøder karminrød. Epauletter grønne med gule halvmåner. Hornbänderole og kvaster grønne.

Gamaschekantning gul og med grønne kvaster. Sabelkvast grøn. Regimentsborten gul med 2 brede røde striber.

2. Regiment - Voltigeurhornist.

Chakotkant gul. Behæng grønt. Pompon gul. Grøn fjer med gul top. Krave gul. Kjole rød. Rabatter, opslag og skøder mørkeblå. Epauletter grønne med gule halvmåner. Hornbänderole grøn. Gamaschekantning og kvaster grønne. Sabelkvast grøn. Regimentsborten mørkeblå med orange kantning.

3. Regiment - Füsiliertambour.

Denne figur mangler godt nok i samlingen, men kan genskabes, idet borten bekræftes gennem tegninger af tambourmajor og en musiker.

Chakotkant, behæng og pompon hvid. Fjer lyseblå med gul top. Gul kjole. Krave, rabatter opslag og skøder lyseblå. Epauletter lyseblå med hvide halvmåner. Trommereifer lyseblå med hvide bjælker. Sabelkvast hvid. Regimentsborten hvid med lyseblå ruder.

4. Regiment - Voltigeurhornist.

Chakotudsmykning, hornbänderole, epauletter, gamaschekant og kvast samt sabelkvast som for 2. Regiment. Krave gul. Kjole lyseblå. Rabatter, opslag og skøder hvide. Regimentsborten gul med røde kanter.

5. Regiment.

Om denne figur skal det forklares, at regimentet først blev oprettet februar 1809. Der er ingen tvivl om, at regimentet startede

med grøn kendingsfarve, som senere ændredes til gul. Der findes mange gengivelser af 5. Regiment med grønne rabatter og opslag, men som nævnt er det regimentsborterne, der har interesse. Og de findes i samme udgave på både første og anden uniform. I Forthoffers samling mangler tambourmajoren i grøn uniform, men figuren kendes fra anden samtidig tegning. Musikeren derimod vises i grøn uniform med rødt. Ofte er det blevet diskuteret, om regimentet overhovedet nogensinde bar de grønne uniformer, eller om det var et projekt, som ikke blev til noget. Diskussionen er især opstået på grund af de såkaldte Neumannske billeder. Neuman var inspektør ved Hofteatret i Dresden og interesserede sig og havde talent for at male "samtidige" uniformsbilleder. Oftest var det efter gode forlæg og kilder, men han opgav aldrig hvorfra grundlaget stammede og lavede tit sine egne tvivlsomme kompositioner - som at iklæde Sauerweids westphalske figurer korrekte bayerske uniformer, hvorefter de sågar indgik i Berlin Tøjhus samlinger som "Kgl. Bayrische Uniformen von Sauerweid". Selv i Knötelplancherne indgår som kilde et af hans uniformsbilleder, nemlig af 5. Westphalske Infanteriregiment i eksercerjakke (Tafel IV,49). Men for, at den grønne uniform har været båret, taler et samtidigt brev af 4. august 1809, skrevet af en løjtnant Wolf fra Halberstadt. Den 29. juli skulle regimentet have kæmpet i "Stadtanzug", udgangsuniform, og løjtnanten skriver: "...men det smukke nye regiment, hvis opstilling og uniformering skal have kostet op mod 600.000 francs, det er fuldstændig ødelagt." Hvad ligger så nærmere end at antage, at den gule farve af praktiske årsager blev valgt, da man alligevel var i gang med at opstille det 6. Regiment, som fik gult som kendingsfarve. 6. Regiment blev oprettet juni 1809.

5. Regiment - Grenadertambour i "gammel uniform."

Projekt 1764

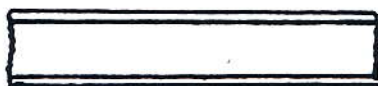
Arbejdet med at skabe et diorama til Kastellet med en større opstilling af Oldenborgske Geworbne Infanteriregiment fra 1764 har vist sig vanskeligere at udføre tilfredsstillende end først antaget. Problemet er at finde anvendelige figurer, så forbavsende det end lyder. Der er set på kommercielle figurer i størrelserne 25 - 30 og 54 mm. Ingen har rigtigt kunne anvendes uden et større konverteringsarbejde efterfulgt af nystøbninger. Vi har derfor besluttet at starte helt fra bunden, og Jørgen Biering har indvilliget at lave masters til en hel serie i 54 mm af dansk infanteri 1764. Arbejdet er kommet godt fra start, og den fremragende kvalitet af Bierings arbejder kender alle i Chakoten. Så selv om det måske vil tage tid, kan vi se frem til en række spændende og unikke figurer. Det er meningen, også at udbyde figurerne til salg i Chakoten.

AW

Westfalen
Linien-Infanterie

Völtigeur-Hornist
1. Regt.

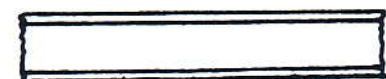

Völtigeur-Hornist
2. Regt.

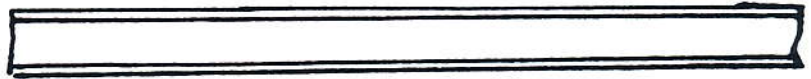

Füsilièr-Trommler
3. Regt.

Westfalen
Linien-Infanterie

Voltigeur-Hornist
4. Regt.

Grenadier-Trommler, Fusilier-Pfeifer
5. Regt.
alte Uniform neue Uniform

Westfalen
Linien-Infanterie

Füsilier-Trommler
6. Regt.

Füsilier-Trommler
7. Regt.

Grenadier-Trommler
8. Regt.

Westfalen
Limen-Infanterie

Knötel d. Z.

Tambourmajor

Steifer
9. Regt.

Musiker

COLLECTOR

ØSTERBROGADE 112
2100 KØBENHAVN Ø
TELEFON 31 38 35 44

Kjole grøn. Krave, rabatter, opslag, skøder og svalereder hvide. Røde epauletter. Beslag på bandoleret messing. Regimentsbort gul kantet med rødt. Trommereifer som regimentsborten.

5. Regiment - Füsilierpiber i "ny" uniform.

Chakotbehæng hvidt. Fjer gul med lyseblå top. Pompon lyseblå. Kjole lyseblå. Krave, rabatter, skøder, opslag og svalereder gule. Skulderklapper gule med lyseblå kantninger. Sabelkvast hvid. Regimentsbort gul kantet rødt, som ovenfor. (De klare afvigelse fra Suhr (lyseblå med gult) gør, at regimentsnummeret hos Lienhart et Humbert skal ændres fra 7. til 5.)

6. Regiment - Füsiliertambour.

Chakot gul med sort læderkant. Behæng hvidt. Pompon lyseblå. Fjer blå med hvid top. Gul kjole. Skulderklapper gule med hvide kantninger. Krave, rabatter, opslag, skøder og svalereder hvide. Regimentsbort lyseblå med hvide felter - alt kantet sort. Reifer - udefra indlyseblå takker mod hvide med sort linie imellem.

7. Regiment - Füsiliertambour.

Chakot sort med hvid kant. Hvidt behæng. Pompon rød. Fjer blå med hvid top. Rød kjole. Krave, rabatter, opslag og skøder sorte. Epauletter blå med hvide halvmåner. Regimentsbort hvid med lyseblå ørne. Reifer sorte.

8. Regiment - Grenadertambour.

Sort pelshue med rød fjer og behæng. Lyseblå kjole. Rabatter hvide. Opslag og skøder sorte. Epauletter røde.

Regimentsbort orange kantet sort. Reifer sort-hvide. På trommebandoleret over holderen til stikkerne en messinggranat.

9. Regiment - Tambourmajor, spillemand og musiker.

Alle figurerne her fra dette det yngste westphalske regiment bærer den nye enhedsuniform. Det betyder selvfølgelig ikke, at alle de øvrige regimenter så også allerede fra 1810 bar den nye uniform.

Tambourmajor.

Hat med guldbesætning. Plumage hvid og blå blandet, strudsfer til højre og venstre blå, i midten hvid. Fjer hvid. Kjole hvid. Røde benklæder. Krave, rabatter og lange skøder mørkeblå. Alle borter og besættninger guld. Epauletter guld bortset fra epauletbundene og midten af passanterne (skulderstropperne), som er hvide. Ærmetresserne har lyseblå kantning. Tambourstav brun med snore, kvaster og top i sølv.

Piber.

Chakotbehæng hvidt. Pompon lyseblå. Fjer hvid med blå top. Iklædt uniformen model 1810. Hvid kjole. Rabatter, krave, opslag og opslagspatte mørkeblå med hvid kantning. For og skøder hvide, de sidste med en mørkeblå kantning. Gule knapper. Regimentsbort hvid med 2 blå striber. Sabelkvast hvid.

Musiker.

Chakotrand guld. (Pompon og fjerfarver ikke angivet.) Behæng mikset hvid-blå. Kjole mørkeblå. Krave, opslag, og lange skøder, lige som kantninger, hvide. Tresser på krave og ærmeopslag guld. Skulder-epauletsnor (Treffel) guld - inde i "øjnene"

hvid bund. Passanter guld. Horn messing med sølvudsmykning omkring toppen. Banderole mikset blå-hvid.

Til slut skal det bemærkes, at i Forthoffers samling er også et billede af en voltigeurhornist, som gør et overbevisende indtryk. Det irriterende er blot, at figuren er fra 5. Regiment, fra hvilket vi jo allerede kender tre spillemandsuniformer, men denne bærer hvid uniform med gule besættninger og rabatter - og samtidig regimentsborten fra 4. Regiment: gul med røde kanter!

-0-0-0-0-

(Når H. Knötel nævner historien om de Neumannske uniformstegninger, er det måske fordi en lille orm gnaver. Det er en noget dobbelttydig kommentar, idet historien ikke er nødvendig for at vise Forthoffers Westphalske tegninger, som da heller ikke gengives i original. Også andre steder i *Zeitschrift für Heereskunde* er Knötel på vagt over for oplysninger af exceptionel karakter fra R. Forthoffer, således f.eks. ved "samtidige oplysninger fra en fransk officer om preussiske husaruniformer 1806." Og muligvis med god grund.

R. Forthoffer var også finderens af en sådan perle som det såkaldte Marcholsheim Manuskript, der viser Têtes de colonnes for det franske kavaleri under Napoleon. Forthoffer oplyste, at han som ung officer havde fundet Marcholsheimmanuskriptet i en forladt landsby 1940 og tog det med for at kopiere i ledige stunder. Men desværre eksisterer kun hans kopier i dag, idet originalmanuskriptet gik til, da tyskerne angreb! Alle manuskripterne er accepteret af fagfolk som Bucquoy og Rousselot som ægte - men måske ikke mindst fordi man ikke har andet, og "produkterne" virker så rigtige. Ingen af de nævnte kildematerialer er dukket op efter Forthoffers død. TS)

**Spændende bøger om 2. Verdenskrig - Militær - Krigshistorie -
Våben - Jagt - Lokalhistorie - Biografier - Erindringer o.s.v.
Bestil katalog på tlf. 98 95 42 05. Bedst mellem 18-21.**

Skrold Antikvariat

E-mail: skrold@post.tele.dk

Ny skribent til Chakoten

Ovennævnte anmelder, kaptajn Thorsten Lindhe, er ny, men har en solid forfatterbaggrund med sig fra hæren. Blandt hans tidligere arbejder kan nævnes *Instruktørhåndbog kamp i by*, *Instruktørhåndbog kamp i skov*, *Lærebog i kamppsykologi*, samt talrige under-visningshæfter.

Lærebog i kamppsykologi, der i dag anvendes som lærebog ved Hjemme-værnets Brevskole, er den eneste publikation, der er uklassificeret. Ud over en tilsyneladende ubetvingelig skriveltrang, har Lindhe stor interesse for krigshistorie og befæstningsanlæg. P.g.a. bedre karrieremuligheder i det private erhvervsliv er forfatteren pt. trådt udenfor nummer og er i dag områdechef for Sønderjylland i et landsdækkende skadebegrænsningsfirma.

I næste nummer følger historien om det amerikanske 106. Infanteriregiments katastrofale og unødige kamp i Hürtgen Wald

Bog anmeldelse

"Denkschrift über die tschecho-slowakische Landesbefestigung". Pris 250 kr. plus forsendelse. Steel & Stone Publishing, Degnelodden 5, Valby, 3200 Helsingør. Tlf/Fax 48 79 70 28. E-mail steel.stone@danbbs.dk

Det hører absolut til sjældenhederne, i det herrens år 2001, at kunne annoncere udgivelsen af en bog, der oprindeligt udkom i november 1941 - to et kvart år efter udbruddet af 2.verdenskrig. Dengang var udgiveren Oberkommando des Heeres i Berlin. Forfatterne var en række særdeles kompetente stabsofficerer med speciale i ingeniørtjeneste, feltbefæstninger og befæstningsanlæg. Bogen er stadig på originalsproget og eneste ændring er, at man klogelig har kvitteret den gotiske skrift og erstattet den med mere læsevenlige typer. Bortset fra denne kærkomne ændring, har man været fuldstændig loyal overfor originaludgaven. For år tilbage har jeg møjsommeligt stavet mig gennem ori-

ginalen - nu er det en fornøjelse at genlæse værket.

Når man læser *"Denkschrift über die tschecho-slowakische Landesbefestigung"*, mærker man historiens vingesus. Münchenkrisen i 1938, med Frankrigs og især Englands uvilje mod at sætte Hitler stolen for døren, står i nyt lys, når man erfarer, hvor lille en del af de tjekkiske befæstninger der blot var nogenlunde brugbare, da det storpolitiske spil foregik. Man er næppe kommet langt i det detal-

signalmidler, effekt af beskydning, latriner og meget, meget mere). Netop fordi en stor del af værkerne kun var delvist færdige ved den tyske indmarch, rummer bogen enestående billedmateriale af de imponerende stålarmringer inden de blev skjult af beton.

Man er ikke nået mange sider i bogen, før man gribes af trangen til at se befæstningsanlæggene i virkeligheden. Netop i disse år indrettes flere af de færdiggjorte anlæg til museer, og tjekkerne

erede afsnit om konstruktionen af bunkers, før den franske militære påvirkning af den nye stat og erfaringerne fra Maginotlinien springer i øjnene. De tjekkiske befæstninger blev faktisk projekteret med fransk assistance, netop som byggeriet af hoveddelen af Maginotlinien var afsluttet. Med nogen ret kan man hævde, at de tjekkiske befæstninger er en videreudvikling af Maginotformlen i en skrabet udgave - men vel at mærke uden noget hul ved Ardennerne(!). Man kan ikke lade være med at spekulere på, hvordan Europa havde set ud, hvis tjekkerne havde fået lov til at færdiggøre deres formentligt meget effektive befæstningsanlæg...

Værket er skrevet med sædvanlig tysk grundighed. Udover en almen militærgeografisk og historisk del, omfatter værket rigt illustrerede afsnit om konstruktion af anlæggene, kampmåder, enkeltbestanddelene i værkerne (panserkonstruktioner, skydeskår, våben, observa-

tioner osv.). Værket viser dem stolt frem med ny national selvbevidsthed efter kommunismens fald. Personligt har jeg besøgt befæstningsanlæggene tre gange og jeg føler på ingen måde, at de tjekkiske befæstninger er et overstået kapitel. Nærmere tværtimod efter denne nyudgivelse af *"Denkschrift"*.

Forlaget Steel & Stone Publishing er dansk, trods navnet. Her er tale om et lille specialforlag, der primært beskæftiger sig med befæstningsanlæg. Fra 1941-42 udgav de foretagsomme tyskere stribevis af *"Denkschriften"* over alle de befæstningsanlæg, de kom i nærheden af. Heldigvis har Steel & Stone Publishing planer om

Larsens bortkomne figurer Sidste kapitel

De længe savnede figurer er vendt lykkeligt og helskindede hjem til deres små krigskamrater i garnisonen ved Vordingborg. Den lykkelige overgeneral og de små fyre strålede om kap ved genforeningen. Begge parter svor højtideligt at ville holde lidt bedre øje med hinanden fremover. Og efterforskningschef A. Willumsen blev behørigt takket for sin hurtige og effektive indsats.

at udgive alle værker om de jugoslaviske, hollandske, belgiske, franske, græske, polske og russiske befæstningsanlæg i samme kvalitet og med samme læsevenlige skrift som denne udgave over de tjekkiske befæstninger.

Bogen kan på det varmeste anbefales til såvel "bunker-tosser" - som folk med almen militærhistorisk interesse.

Thorsten Lindhe

Arvefjendens uniformer og faner

Lars-Eric Höglund - Åke Sallnäss, *Stora Nordiska Kriget 1700 - 1721. Fanor och uniformer*. Acedia Press, Karlstad 2000. Illustrationer af Marc Grieves og Søren Henriksen. 159 sider med 32 A4 sider med faner, estandarter og uniformer i farver samt sort/hvide vignetter af Marc Grieves. Pris sv.kr. 465,- Plus forsendelse sv.kr. 30,- Kan bestilles via internetadressen acediapress.com eller på adressen Acedia Press, Box 5269, 650 05 Karlstad.

Dette skulle så være det definitive værk om svenske uniformer og faner under Carl XII, og så langt forskning til dato kan komme, og som årelang flid har bragt L.-E. Höglund. Forfatteren er kendt for sine tidligere fremragende udgivelser over samme emner, og tilsammen giver de vel det mest komplette billede af uniformering og faner for nogen tidlig 1700tals hær i en meget krigerisk periode af Europas historie. Udover svenske uniformer er

også angivet regimentsfarver for perioden for Rusland, Sachsen og Danmark-Norge.

For at det ikke skal være løgn, så har Höglund også udgivet *Skånska Kriget 1675-78. Fanor och uniformer*. Lars-Eric Höglund. Acedia Press. Karlstad 1999. 80 sider i A4. 10 farvesider med faner og estandarter samt uniformerne 1679. Herudover er i sort/hvid vist samtidige billeder af J.B. Lemke og yderligere faner og estandarter. Pris sv.kr. 180,- .

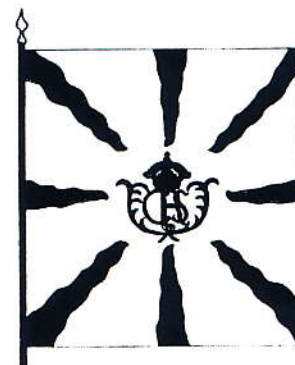
Det er et meget smukt stykke pionerarbejde på de svenske faners og uniformers område. På faneområdet har der selvfølgelig været hjælp at hente gennem tidligere meget grundige arbejder, men uniformsområdet er rent pionerarbejde på samme vis som O. Hasselager her til lands har bearbejdet danske uniformer fra Skånske Krig.

Hvor vi måske har noget mere på vore infanteriuniformer, men næsten intet hvad angår rytteriet, så er der i Sverige tilsyneladende lidt af hvert, ikke meget måske, men nok til at danne sig et billede. Hvert enkelt regiment beskrives og faner vises, hvor de kendes og uniformsdetaljer angives, hvor noget er at finde. For enhver der interesserer sig for tiden - det være sig som historie, uniformshistorie eller krigsspil - kan også denne bog varmt anbefales.

Hvad angår Höglunds arbejder om svenske faner og uniformer, så er det en skam, at ingen - tilsyneladende - det være sig Tøjhuset, Model & Hobby eller for den

sags skyld Garnisonsbiblioteket - har taget et mindre oplag af bøgerne hjem til Danmark for videresalg. Nok et specielt emne, men kvaliteten er i orden og emnerne har mildest talt nær tilknytning til dansk militærhistorie. Og priserne må betegnes som rørende billige for så mange oplysninger, der ellers er utilgængelige.

TS

BRASSEY's History of Uniforms Series

- Mexican - American War
- English Civil War
- Roman Army
- Barbarian Warriors
- Confederate Army
- Union Army
- Napoleon's Army
- Wellington's Army
- Master Modellers

All volumes in the series are illustrated by over 150 prints and paintings, including specially commissioned colour plates from leading military artists.

All are hardbacks, 297 x 210 mm. 144 pages

Pris pr. bind kr. 303, - inkl 25% moms (de 8 første titler)

Pris for Master Modellers er kr. 319,- inkl 25 % moms

Nyboder Boghandel
Store Kongensgade 114 , DK-1264 København K
tlf 33 32 33 20 fax 33 32 33 62
E-mail: nyboder@bogpost.dk
www.nyboderbog.dk

Medlemsmøder i nærmeste fremtid

Onsdag den 2. maj

Her går turen til Orlogsmuseet, hvor direktør Ole Lisberg Jensen præsenterer museets nye udstilling for at markere **Slaget på Reden**. Museet har ud over særudstillingen, med bla. fire rekonstruerede marineuniformer 1792, ladet fremstille en dramatisering af slaget, som vil blive vist på storskærm.

Medlemmer af Vaabenhistorisk Selskab er inviteret til at deltage.

Mødet finder sted på Orlogsmuseet, Oven Gaden Oven Vandet 58, 1415 København K.

Mødet starter kl.19.30 præcis.

Lørdag den 19. - 20. maj

Slaget ved Bautzen

Week-endkrigsspil fra 2. Verdenskrig.

Regelsættet er *Command Decision III*.

Spillet finder sted i Tøjhusmuseets Foredragssal.

Se nærmere i dette blad.

Onsdag den 6. juni

Vort medlem, Martin Davidsen, fortæller om, hvorledes **den romerske legionær** var udrustet og kæmpede. Til brug i sit arbejde med re-enactment har Martin Davidsen fremstillet en legionærs beklædning og udrustning, som han medbringer på mødet. Medlemmerne opfordres til at medtage figurer og bøger til belysning af emnet.

Det er håbet, at flere denne gang kan finde frem til mødet, nu hvor man kender vejen til Kastelets Nordre Magasin, idet Martins præsentation af Amerikanske Borgerkrigsuniformer i juni 2000 virkelig var fremragende. Der garanteres således for en særdeles givende romersk aften.

Onsdag den 8. august

Her besøger vi Historiecenter Carlstad, Brønshøj Museum. Vort medlem, Lars Cramer Petersen, der er museumsinspektør ved Brønshøj Museum, fortæller den spændende historie om, da svenskekongen Carl X byggede sin ganske luksuriøse **feltlejr ved Brønshøj under krigen 1658-1660**. Al det fornødne blev selvfølgelig fremskaffet ved plyndringer i det omliggende.

Samtidig er der mulighed for at se og for mange glædeligt at gense Lars Cramer Petersens mange meget levende figuropstillinger, dioramaer og modeller fra perioden.

En fremragende måde at genfortælle og formidle historiske begivenheder.

Mødet finder sted på Brønshøj Museum, Brønshøj Torv, 2700 Brønshøj.

Mødet starter kl.19.30 præcis.

Bagsiden

Disse illustrationer hører til en kommende artikel af K. Skjold Petersen om *Uniformer og udrustning i den danske hær 1774-1803*, men da farvebilledmaterialet er større end bladets økonomi formår, så har vi valgt at bringe en væsentlig flest mulige som illustrationer på bagsiden af flere numre. Og læserne må således vente med tålmod indtil teksten bringes i sin helhed i nogle af årets senere numre.

KOM OG SE!

忠臣藏

大石主税
赤垣源藏

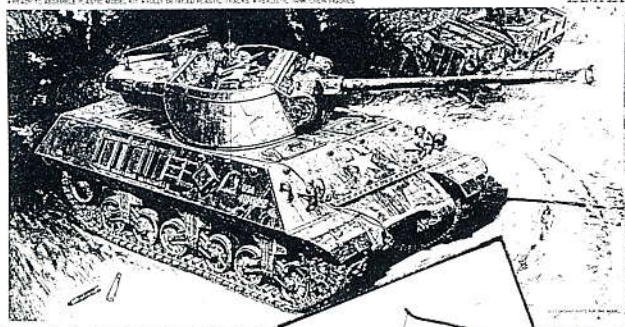
堀部右衛門
原惣右衛門

武林唯七

戸田沙子
間十次郎

U.S. TANK DESTROYER M36 JACKSON

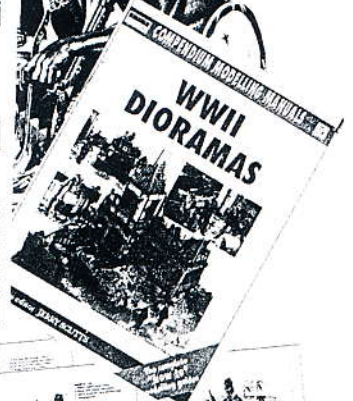

MEN-AT-ARMS SERIES 333

ARMIES OF
MEDIEVAL RUSSIA
750-1250

DAVID NICOLLE PhD ANGUS McBRIDE

WWII
DIORAMAS

忠臣藏

大石内蔵助
堀部安兵衛

不破数右衛門
早水藤左衛門

3 French Mounted Trooper 1805
moulds to cast illustrated mounted figure.
3 of Prince August metal per figure.
Painting instructions included.

PRINCE AUGUST

54mm
Napoleonic Mould
Kits

HAT

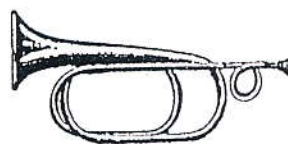
KOM OGSÅ OG SE DE MANGE ØVRIGE NYHEDER, KATALOGER, FIGURER, >
BYGGESÆT M.M.M. - PÅ GENSYN I

MODEL & HOBBY aps

Frederiksborggade 23 - 1360 København K
(få minutters gang fra Nørreport station - efter grøntorvet v/Israels Plads)
telf./fax: 33 14 30 10 - giro 307 3521

forretningstid: Dagligt 11 - 17. Lørdag 10 - 13.

ONSDAG LUKKET!

80-6 Infantry Reloading and Sapper
Contains 3 moulds to cast the illustrated figures, Sapper,
Infantryman loading cartridge, grenadier ramming musket.
65g of Prince August metal per figure.
Painting instructions included.

80-7 Imperial Guard Massed Band 1805
Contains 3 moulds to cast Drum-Major, Standard
Bearer and Serpent Player.
65g of Prince August metal per figure.
Painting instructions included.

Adresseændringer meddeles til:
Søren Juul Tlf. 4593 0197
Agnetevej 2,
DK-2800 Lyngby.

